

«Держава ХХІ століття: погляд молоді»

СЕКЦІЯ 3. ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПРАВООХОРОННА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ

УДК 346.3

**Т.В. Алейникова, асистент каф. права та правоохоронної діяльності
В.С. Коршак, студентка гр. П-1, ФНБПМВ**
Державний університет «Житомирська політехніка»

ВИКОНАННЯ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Військова агресія Російської Федерації проти України вплинула майже на всі сфери життєдіяльності людини в Україні, в тому числі на можливість виконання цивільно-правових зобов'язань. Передбачається, що з цих причин велика кількість укладених в Україні цивільно-правових договорів не будуть виконані належним чином, будуть змінені умови, а в інших випадках, взагалі, розірвання договору. У зв'язку з чим є необхідність дослідити питання щодо наслідків невиконання цивільно-правових зобов'язань з причин запровадження воєнного стану в Україні.

Питання виконання договірних зобов'язань під час наявності форс-мажорних набуло надзвичайної актуальності у зв'язку із військовою агресією російської федерації проти України з 24 лютого 2022 року, відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 року №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [1]. З цього моменту життя кожного українця радикально змінилося. Не оминули ці зміни й представників малого та середнього бізнесу, більшість з яких на сьогодні ще й досі не оговталася від пандемії коронавірусу. Збройний конфлікт, що 24 лютого 2022 року розпочався в нашій країні, офіційно визнано Торгово-промисловою палатою України як форс-мажорні обставини.

ТПП України листом від 28.02.2022 № 2024/02.0-7.1 визнає форс-мажорною обставиною військовою агресією Російської Федерації проти України, що стало підставою введення воєнного стану 24 лютого 2022 року, та підтверджує, що зазначені обставини з 24 лютого 2022 року до їх офіційного закінчення, є надзвичайними, невідворотними, як для суб'єктів господарювання так і для населення.

Відповідно до абз. 3 ч. 3 ст. 14 Закону «Про торгово-промислові палати в Україні», ТПП засвідчує форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили), а також торговельні та портові звичаї, прийняті в Україні, за зверненнями суб'єктів господарської діяльності та фізичних осіб.

Згідно з ч. 1 ст. 14-1 зазначеного Закону, ТПП та уповноважені нею регіональні ТПП засвідчують форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили) та видають сертифікат про такі обставини протягом семи днів з дня звернення суб'єкта господарської діяльності за собівартістю [2].

Наразі досить поширеним є запит від інвесторів новобудов щодо того, чи можуть вони законно не платити чергові платежі у зв'язку з війною. В загальному вигляді відповідь на це питання є негативно.

Так, ч.1. ст. 625 ЦК містить правило, відповідно до якого боржник є звільняється від відповідальності за неможливість виконання ним грошового зобов'язання. Логіка цього правила полягає, серед іншого, і в тому, що сама по собі відсутність коштів не впливає на обов'язок боржника виконати своє грошове зобов'язання.

Більш того, з чинної редакції ч. 1,2 ст. 625 ЦК можна дійти висновку, що навіть технічна неможливість виконати грошове зобов'язання наприклад, у випадку повного чи часткового зупинення функціонування банківської системи, технічних проблем самого банку, неможливість купити валюту через валютні обмеження) не є підставою для звільнення від відповідальності.

Варто зауважити, що звільнення від виконання грошового зобов'язання може встановлюватися спеціальними нормами законодавства (класичний приклад – ч. 4 та 6 ст. 762 ЦК щодо звільнення від орендної плати у випадку, коли можливість користування майном істотно зменшилася / майно не могло бути використане наймачем через обставини, за які він не відповідає) [3, 4].

Відповідно до ч. 2 ст. 652 ЦК України для зміни або розірвання договору на підставі істотної зміни обставин необхідною є наявність чотирьох умов:

- 1) в момент укладення договору сторони виходили з того, що така зміна обставин не настане;
- 2) зміна обставин зумовлена причинами, які заінтересована сторона не могла усунути після їх виникнення при всій турботливості та обачливості, які від неї вимагалися;
- 3) виконання договору порушило б співвідношення майнових інтересів сторін і позбавило б заінтересовану сторону того, на що вона розраховувала при укладенні договору;
- 4) із суті договору або звичаїв ділового обороту не випливає, що ризик зміни обставин несе заінтересована сторона [3, 5].

Якщо сторони не досягли згоди щодо приведення договору у відповідність з обставинами, які істотно змінилися, або щодо його розірвання, договір може бути розірваний, а з підстав, встановлених ч.4 ст. 652 ЦК України, – змінений за рішенням суду на вимогу заінтересованої сторони за наявності одночасно таких умов: у момент укладення договору сторони виходили з того, що така зміна обставин не настане; зміна обставин зумовлена причинами, які заінтересована сторона не могла усунути після їх виникнення при всій турботливості та обачності, які від неї вимагалися; виконання договору порушило б співвідношення майнових інтересів сторін і позбавило б заінтересовану сторону того, на що вона розраховувала при укладенні договору; із суті договору або звичаїв ділового обороту не випливає, що ризик зміни обставин несе заінтересована сторона. Так, зміна договору у зв'язку з істотною зміною обставин допускається за рішенням суду у виняткових випадках, коли розірвання договору суперечить суспільним інтересам або потягне для сторін шкоду, яка значно перевищує затрати, необхідні для виконання договору на умовах, змінених судом. У разі розірвання договору внаслідок істотної зміни обставин суд, на вимогу будь-якої із сторін, визначає наслідки розірвання договору виходячи з необхідності справедливого розподілу між сторонами витрат, понесених ними у зв'язку з виконанням цього договору [6].

Форс-мажорними обставинами, зокрема, є: загроза війни, збройний конфлікт або серйозна загроза такого конфлікту, включаючи але не обмежуючись ворожими атаками, блокадами, військовим ембарго, дії іноземного ворога, загальна військова мобілізація, військові дії, оголошена та неоголошена війна, дії суспільного ворога, збурення, акти тероризму, диверсії, піратства, безлади, вторгнення, блокада, революція, заколот, повстання, масові заворушення, введення комендантської години, карантину, встановленого Кабміном, експропріація, примусове вилучення, захоплення підприємств, реквізиція, страйк, аварія, протиправні дії третіх осіб, пожежа, вибух, тривалі перерви в роботі транспорту, регламентовані умовами відповідних рішень та актами державних органів влади, закриття морських проток, ембарго, заборона (обмеження) експорту / імпорту тощо, а також викликані винятковими погодними умовами і стихійним лихом. За загальним правилом ТППУ та уповноважені нею регіональні торгово-промислові палати засвідчують форс-мажорні обставини та видають сертифікат про такі обставини протягом 7 днів із дня звернення суб'єкта господарської діяльності. Суб'єкт господарювання, який мав довести контрагентові неможливість своєчасного виконання зобов'язання, мав отримати відповідний сертифікат «під конкретний договір». Форс-мажором засвідчена військова агресія російської федерації проти України, що стало підставою введення воєнного стану із 24.02.2022 р. та зміною виконання умов договору, або ж, взагалі, підставою для невиконання договору повністю.

Список використаної літератури:

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. №64/2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 12.04.2023)
2. Про торгово-промислові палати України : Закон України від 02.12.1997 р. № 671/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.04.2023).
3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 40-44, с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
4. Регламент засвідчення торгово-промисловою палатою України та регіональними торгово-промисловими палатами форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) : рішення президії Торгово-промислової палати України від 15.07.2014 року № 40 (3). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0044571-14#Text> (дата звернення: 12.04.2023).
5. Ніколов Д. Форс-мажор під час війни. *Закон і бізнес*. 2022.
6. Мельник О.О. Виконання умов договору внаслідок дії обставин форс-мажору під час воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2022. № 74. С. 98–102.

В.В. Андрєєв, студент гр. П-7, ФНБПМВ
Науковий керівник: Г.А. Шпиталенко, к.і.н., доц.
Державний університет «Житомирська політехніка»

СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ З «БОЙОВИХ» ВИПЛАТ

Законодавством України затверджено, що батьки зобов'язані утримувати дитину до досягнення нею повноліття. Однак, якщо повнолітня дитина продовжує навчання у вищому навчальному закладі, закладі профтехосвіти, то вона потребує матеріальної допомоги. В такому випадках батьки зобов'язані утримувати дитину до закінчення навчання, але не більше, ніж до досягнення нею двадцяти трьох років і за умови, що вони можуть надавати таку матеріальну допомогу. Враховуючи те, що аліменти є власністю дитини і джерелом її існування, яке гарантується державою, рахую за потрібним розбиратись у зміні постанови КМУ про зміни до видів доходів від 26 лютого 1993 р. № 146 Київ, Про перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб, які враховуються при визначенні розміру аліментів. Так, 16 листопада 2022 року набула чинності постанова Кабінету Міністрів України, яка встановлює відповідні зміни до виду доходів, вносить додаткові види доходів, з яких саме нараховуються аліменти [1].

Так, зокрема, змінами до пункту 8 Постанови до переліку видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 лютого 1993 р. № 146 додається наступне: «з усіх видів грошового забезпечення» доповнюється словами «інших виплат, установлених законодавством, зокрема додаткової винагороди, яка виплачується на період воєнного стану». Тобто, з грошового забезпечення військовослужбовців тепер також враховуються аліменти з додаткової винагороди (з інших видів доходів в тому числі і винагороди, яка нараховується під час воєнного стану). [1].

Так, наразі згідно з пунктом 8 Переліку видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб, затвердженого Постановою Кабміну № 146, передбачається, що з військовослужбовців, які отримують додаткові кошти, додаткову винагороду за бойові заслуги тепер будуть враховуватись і аліменти, за несення військової служби під час воєнного стану також будуть враховуватись кошти на аліменти [2].

На нашу думку, дана Постанова має свої, як позитивні так і негативні сторони. З одного боку діти військово службовців будуть більш захищеними. В них буде більше коштів на навчання, на одяг, на проживання і тому подібне. Тому, що їм з вищеназваних виплат будуть відраховуватись певний відсоток чи певна сума. З іншого боку військовослужбовці дані кошти отримують не за просто так. Вони отримують їх за несення військової служби. Кошти, які отримують військовослужбовці здобуті дуже важкою працею, вони пов'язані з ризиком для життя і здоров'я при виконанні бойових завдань. Також потрібно розуміти, що ці кошти витрачаються на забезпечення військовослужбовця всім необхідним. Адже держава не в змозі повністю забезпечити всім необхідним військовослужбовця. Це можна простежити у діяльності волонтерських організацій. Саме волонтери для армії збирають майже все необхідне, що допомагає нашим військовослужбовцям на передовій. З урахуванням вказаних змін при установленні боржникам вказаної категорії виплати додаткової винагороди на період воєнного стану суттєво збільшується розмір аліментів на утримання дітей [2].

Підсумовуючи, звертаємо увагу, що ухилення батьків від виконання батьківських обов'язків є підставою для покладення на них відповідальності, встановленої законом. Разом з тим потрібно розуміти, що вирахування цих коштів у вигляді аліментів чи будь- яких інших відрахувань знижує рівень захисту наших військових.

Список використаної літератури:

1. Про перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб : Постанова Кабінету Міністрів від 26 лютого 1993 р. №146-93-п. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 146. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/146-93-%D0%BF#Text>
2. Зміни до видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на період воєнного стану: роз'яснення Мін'юсту. URL:https://jurliga.ligazakon.net/news/216234_zmni-do-vidv-dokhodv-yak-vrakhovuyutsya-pri-viznachenn-rozmru-amentv-na-perod-vonnogo-stanu-rozysnennya-mnyustu

ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Діти – це особлива категорія людей, які мають здатність рости і дорослішати. Водночас вони також повинні мати умови для повного і всебічного розвитку своєї особистості. І важливо, щоб такі умови було забезпечено вчасно. Саме тому, зважаючи на фізичну та розумову незрілість, що в свою чергу робить дітей більш вразливими, а особливо під час збройних конфліктів, захист прав дитини є одним із найважливіших і пріоритетних завдань людства.

Вивчення теоретичних та практичних проблем захисту прав дитини в умовах збройного конфлікту є одним із найважливіших кроків на шляху трансформації всіх сторін суспільного життя в Україні. Активний рух нашої держави до європейського суспільства тільки підсилює увагу до питання захисту прав дитини в Україні, особливо під час війни [1].

Технічний прогрес та поява нових видів зброї та методів ведення бойових дій у минулому столітті докорінно змінили хід сучасних збройних конфліктів. Це призвело не лише до різкого зростання кількості жертв, але й розмило межі між воєнною і цивільною сферами. Частка жертв серед цивільного населення збільшилася від п'яти відсотків на початку ХХ століття до 90 % наприкінці. Близько половини жертв – діти. За даними ЮНІСЕФ, у світі понад мільярд дівчаток і хлопчиків живуть у країнах чи на територіях, що зазнають впливу збройних конфліктів; близько 300 мільйонам цих дітей ще не виповнилося п'яти років [2].

Під час війни порушуються такі права дітей як право на життя, право на перебування в родині та громаді, право на здоров'я, право на особистий розвиток, право на турботу та захист. Порушені права дітей мають бути відновлені та захищені за допомогою національних та міжнародних інституцій.

Захист і добробут дітей під час конфлікту стали важливою частиною порядку денного міжнародного співтовариства в останні десятиліття. Таким чином було розроблено набір норм і стандартів, які формують правову базу для захисту дітей у збройних конфліктах.

Діти, що зростають в умовах воєн, захищені нормами міжнародного гуманітарного права як частина цивільного населення. Проте, з огляду на вразливість і потреби, пов'язані з дитячим розвитком, діти мають особливий захист. Деякі гарантії, передбачені міжнародно-правовими актами, стали частиною звичаєвого права [2]. До основних міжнародно-правових актів, що є основою для захисту дітей у ситуаціях збройного конфлікту відносяться: Конвенція ООН про права дитини; Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах; Женевські конвенції про захист жертв війни; Додаткові протоколи до Женевських конвенцій; Конвенція міжнародної організації праці №182 про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці; Римський статут Міжнародного кримінального суду та низка Резолюцій Ради Безпеки ООН, прийнятих між 1999 і 2009 роками.

Система міжнародних угод, протоколів та інших інструментів «м'якого права» продовжує розвиватися та надавати рекомендації щодо того, як розширити захист і дотримання прав дитини під час збройних конфліктів. Однак, ефективне впровадження стандартів, передбачених цими нормативно-правовими актами, досі є значною проблемою в багатьох частинах світу, і, зокрема, в Україні [2].

Однією із державних інституцій в Україні, що покликана захищати права та інтереси дітей є система безоплатної правової допомоги. Згідно із Законом України «Про безоплатну правову допомогу» [3], всі діти мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, яка полягає у захисті та представництві їхніх інтересів у судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами, а також складення документів процесуального характеру. Таку допомогу надають юристи бюро правової допомоги, а також адвокати, які співпрацюють із системою безоплатної правової допомоги. Послуги юристів та адвокатів оплачує держава.

Відповідно до даних УКРІНФОРМ станом на 17 квітня 2023 року, з початку повномасштабного вторгнення 470 дітей загинули через російську агресію, 948 отримала поранення, ще 407 зникли безвісти. Також 19 384 дитини депортували до Росії, 361 дитину вдалося повернути.

Ці дані не є остаточними, оскільки триває робота з їх встановлення в місцях ведення бойових дій, на тимчасово захоплених та звільнених територіях. Найбільше постраждало дітей у Донецькій області – 451, Харківській – 275, Київській – 127, Херсонській – 94, Запорізькій – 89, Миколаївській – 86, Чернігівській – 68, Луганській – 66, Дніпропетровській – 66 [5].

Війна в Україні розпочалася не з повномасштабного вторгнення російських військ на територію України 24 лютого 2022 року, а з анексії Криму та збройного нападу Росії на Донбас 2014 року. У своєму дослідженні К. Дробязко зазначає, що за даними Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні, станом на 30 квітня 2021 року, з початку збройного конфлікту на Донбасі загинуло 152 дитини та 146 було поранено. Лише з 2017 року, близько 70 тисяч дітей отримали статус таких, що постраждали внаслідок

воєнних дій та збройних конфліктів, 90 з них мають такий статус через тілесні травми. На той час Україна не мала цілісної законодавчої та нормативно-правової бази у сфері захисту прав дитини в умовах збройного конфлікту та анексії частин української території. Науковці у сфері захисту прав дітей під час збройного конфлікту наголошували на необхідності дотримання міжнародних стандартів захисту прав дітей під час війни. Зокрема, відзначали, що необхідно забезпечити ратифікацію Статуту Міжнародного кримінального суду та забезпечити внесення відповідних змін до статті 124 Конституції України, ратифікувати норми законодавства України, які прямо забороняють вербування та використання неповнолітніх у збройних конфліктах; внести зміни до Закону України «Про охорону дитинства», котрі мають відповідати міжнародним стандартам [4].

Законодавство щодо захисту прав дітей в умовах воєнного стану хоча і зазнало суттєвих змін, але разом з тим залишається багато прогалин, які необхідно усунути шляхом прийняття нових та внесенням змін до існуючих норм законодавства у вказаній сфері.

Одним із важливих напрямків діяльності нашої держави у сфері захисту прав дитини є покращення чинного законодавства, ратифікація конвенцій, у тому числі імплементація норм міжнародного права. Як наслідок, Україна є учасницею цілого ряду міжнародних документів у сфері забезпечення прав дитини. Однак в умовах воєнного стану, який запроваджено на території усієї країни, реалізувати виконання покладених на державу функцій щодо забезпечення захисту прав дитини вкрай важко [4].

З початком війни суттєвих змін зазнала і процедура усиновлення. Упродовж першого місяця після початку повномасштабного воєнного вторгнення росії в Україну усиновлення було призупинено (коректніше сказати, його було неможливо здійснювати). Органи державної влади, особливо суди, які розглядають справи про усиновлення, здебільшого призупинили роботу задля забезпечення безпечних умов праці своїх працівників. У квітні Верховна Рада оприлюднила заяву про те, що за час дії воєнного стану порядок усиновлення не змінився, усиновлення здійснюється у звичайних умовах з урахуванням норм національного законодавства. Тобто про призупинення процесу усиновлення не зазначалося. Але фактично процедура усиновлення дітей в Україні (як громадянами України, так і іноземцями) в той час була доволі ускладненою. 24 травня 2022 року вперше після початку війни змінився процес усиновлення. Відповідно до внесених змін встановлюється перелік документів та порядок прийому усиновлених дітей (зокрема, у присутності посадових осіб консульської установи України) у разі тимчасового переміщення (евакуації) дитини за межі України під час встановлення надзвичайного стану на території України або воєнного стану. Подальші процесуальні зміни внесено 31 травня 2022 року [6].

На підставі викладеного вище можна зробити висновок про те, що на сьогодні Україна гідно реалізує виконання покладених на неї функцій щодо забезпечення захисту прав дитини. Але не менш важливим є те, щоб кожен свідомий громадянин у межах своїх можливостей допомагав захищати та реалізовувати свої права найбільш незахищеній категорії осіб – дітям.

Список використаної літератури:

1. Кривов'яз О.В. Захист прав дитини в умовах збройного конфлікту. «Правничий вісник Університет «КРОК». С. 80-81. URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/statti/kryvoviaz_0003.pdf
2. Музей воєнного дитинства в Україні. «Діти та збройні конфлікти»: нормативно-правова база. Київ, 2022. URL: <https://warchildhood.org/ua/children-and-armed-conflict-legal-framework/>
3. Закон України «Про безоплатну правову допомогу». URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/t113460?ed=2022_05_03
4. Катерина Дробязко. Як захистити права дитини в умовах воєнного стану? «Юридична газета. Online». Київ, 2022. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/yak-zahistiti-prava-ditini-v-umovah-voennogo-stanu.html>
5. Офіційний сайт «УКРІНФОРМ». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3696833-rosiani-vbili-v-ukraini-vze-470-ditej.html>
6. Дарина Васильєва. Усиновлення під час війни: як зараз відбувається цей процес. «Юридична газета. Online». Київ, 2022. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/simeyne-pravo/usinovlennya-pid-chas-viyni-yak-zaraz-vidbuvaetsya-cey-proces.html>

О.В. Грабчук, к.держ.упр.
А.А. Бошян, студент гр. ПД-4, ФНБПМВ
Державний університет «Житомирська політехніка»

ДО ПИТАННЯ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ВОДІЯ ПАТРУЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ ПІД ЧАС ПОВІТРЯНОЇ ТРИВОГИ

24.02.2022 р. Президентом України Володимиром Зеленським підписано Указ № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України. Воєнний стан в Україні введено з 24.02.2022 р. і триває по даний час.

Під час дії воєнного стану державою можуть обмежуватись окремі права громадян, зокрема право на свободу пересування, право власності на транспортний засіб тощо. Нормативно-правову базу з цього питання становлять Конституція України, Закон України «Про правовий режим воєнного стану», Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану», Постанова Кабінету Міністрів України № 1456 від 29.12.2021 р. «Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану» та інші акти [1; 2; 3].

Патрульна поліція входить до складу Національної поліції України, функціонує в межах її системи. Згідно з положеннями Закон України «Про Національну поліцію», завданнями поліції є забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави тощо. У своїй діяльності патрульна поліція керується Конституцією України, Законами України та підзаконними актами. В той же час, однією з пріоритетних функцій поліції є саме охорона прав і свобод людини. Однак, на практиці виникає дискусійне питання, коли під час дії воєнного стану та оголошення повітряної тривоги патрульні поліцейські утримують на місці зупинки водія, проводять відносно нього адміністративні дії, складають адміністративні документи. При цьому, водій не може залишити місце зупинки та прослідувати до бомбосховища. Такі дії можуть тривати не одну хвилину, а як показує практика – протягом півгодини, а в деяких випадках протягом кількох годин. Тобто, водій вимушений залишатись незахищеним під час повітряної тривоги, ризикуючи своїм життям та здоров'ям. При цьому, поліцейські свої дії обґрунтовують неможливістю складання адміністративних документів відносно водія в інший час, оскільки нібито зафіксований факт порушення водієм ПДР, що тягне складання таких матеріалів відносно нього.

З метою оцінки правомірності дій поліцейських відносно водіїв у зазначених ситуаціях необхідно дослідити положення чинного законодавства. Згідно статті 27 Конституції України, кожна людина має невід'ємне право на життя. Згідно з юридичною позицією у Рішенні Конституційного Суду України № 3-р/2018 від 24.04.2018 р., статтею 27 Основного Закону України передбачено обов'язок держави - захищати життя людини. За юридичною позицією Конституційного Суду України у Рішенні № 11-рп/99 від 29.12.1999 р., конституційне право людини на життя є невід'ємним, невідчужуваним, непорушним та захищається державою.

Згідно із статтею 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. Згідно із статтею 8 даного Закону, в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військово командування разом із військовими адміністраціями можуть встановлювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, особливий режим в'їзду і виїзду, обмежувати свободу пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних засобів; перевіряти у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, документи у осіб, а в разі потреби проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України.

Порядок перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України № 1456 від 29.12.2021 р. Згідно з даним Порядком, Уповноважена особа має право зупиняти транспортні засоби в разі:

- порушення водієм Правил дорожнього руху;
- якщо є очевидні ознаки, що свідчать про технічну несправність транспортного засобу;

- якщо є інформація, що свідчить про причетність водія або пасажирів транспортного засобу до вчинення ДТП;
- якщо транспортний засіб перебуває в розшуку;
- якщо спосіб закріплення вантажу на транспортному засобі створює небезпеку для інших учасників дорожнього руху;
- проїзду транспортних засобів через блокпости та контрольні пункти в'їзду-виїзду та інші.

Слід зазначити, що стаття 35 Закону України «Про Національну поліцію» передбачає чіткий перелік загальних підстав для зупинення транспортного засобу поліцейським, і здійснюється лише у разі наведених вище підстав (окрім проїзду транспортних засобів через блокпости та контрольні пункти в'їзду-виїзду тощо). З іншої сторони стаття 6 Закону України «Про Національну поліцію» покладає на патрульних поліцейських обов'язок у своїй діяльності керуватись принципом верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. А згідно стаття 7 вказаного Закону, під час виконання своїх завдань поліція забезпечує дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і сприяє їх реалізації. Обмеження прав і свобод людини допускається виключно на підставах та в порядку, визначених Конституцією і законами України, за нагальної необхідності і в обсязі, необхідному для виконання завдань поліції. Здійснення заходів, що обмежують права та свободи людини, має бути негайно припинене, якщо мета застосування таких заходів досягнута або немає необхідності подальшого їх застосування.

Як вказувалось вище, оформлення адміністративних матеріалів відносно водіїв патрульними поліцейськими в ряді випадків відбувається під час оголошеної повітряної тривоги. Проведення поліцейськими адміністративних процедур не дозволяється під час повітряної тривоги, оскільки це порушує право особи на безпеку життя та здоров'я. В даному випадку таке право особи переважає на інтересах поліції в частині складення адміністративних матеріалів. Згідно з положеннями частини 2 статті 254 Кодексу України про адміністративні правопорушення, протокол про адміністративне правопорушення, у разі його оформлення, складається не пізніше двадцяти чотирьох годин з моменту виявлення особи, яка вчинила правопорушення, у двох примірниках, один із яких під розписку вручається особі, яка притягається до адміністративної відповідальності. Тобто, поліцейські можуть скласти протокол відносно водія протягом 24 годин з моменту фіксації правопорушення, а не одразу та під час небезпеки ракетного удару. Навіть суди України констатують такі порушення поліцейськими права водія на безпеку життя (як приклад, постанови Подільського районного суду міста Києва від 04.11.2022 р. у справі № 758/7659/22; Богунського районного суду міста Житомира від 16.02.2023 р. у справі № 295/360/23, від 06.04.2023 р. у справі № 295/355/23. Стаття 2 Європейської Конвенції про захист прав та основоположних свобод визначає, що право кожного на життя охороняється законом. Стаття 2 покладає на державу обов'язок не тільки утримуватись від умисного чи протиправного спричинення смерті, але й вживати необхідних заходів для захисту життя осіб, які перебувають під її юрисдикцією (наприклад, справа *Centre de ressources juridiques au nom de Valentin Câmpreanu проти Румунії*). Таке позитивне зобов'язання держави перед громадянами має дві складові: запровадити відповідну законодавчу базу та вживати практичних запобіжних заходів по збереженню життя громадян.

Таким чином, за результатами загального аналізу чинного законодавства можливо зробити об'єктивні висновки про те, що в умовах воєнного стану представникам держави, якими беззаперечно являться поліцейські, слід в першу чергу здійснювати захист права водія на життя та безпеку здоров'я. А вже лише після забезпечення водіїв (а також пасажирів, які перебувають в зупинених поліцією автомобілях під час повітряної тривоги) патрульна поліція може продовжувати оформлення адміністративних матеріалів. Адже чинне законодавство України дозволяє складати протоколи про адміністративні правопорушення протягом 24 годин з моменту його виявлення. В іншому випадку, за умови переваги права на життя перед суспільним та державним інтересом, відбудеться порушення прав водія, що може призвести до численних звернень громадян до Європейського суду з прав людини проти України.

Список використаної літератури:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. №389-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
3. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану : Закон України від 17 травня 2012 р. №4765-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text>

ПОРУШЕННЯ ДРУГОГО ПОЛОЖЕННЯ (ПРАВО НА ЖИТТЯ) ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Нині право на життя – це невідчужуване право кожного, що займає чільну позицію серед категорій прав першого покоління, незабезпечення якого призведе до втрати сенсу всіх інших гарантованих можливостей. Таке право в міжнародному аспекті віднаходить своє закріплення у багатьох міжнародних документах про права людини. Зокрема такі реалії спричинені його значущістю серед істотної частини держав світу. Водночас у 21 столітті воно виявилось під загрозою внаслідок ворожих настроїв рф.

Взагалі у світі ще досить давно почали задумуватися над закріпленням природних свобод індивідів, серед яких найсуттєвішим документом справедливо вважають Європейську Конвенцію (далі – ЄК). Вона визначає наступне твердження у пункті 1 ст. 2: «право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання» [2].Слід додати, що країни-члени Ради Європи ще в 2002 році заборонили смертну кару, а з-поміж причин позбавлення людини життя є такий виключний перелік: самозахист, діяльність правоохоронних органів, затримання або ж запобігання втечі, придушення повстань у разі вчинення ними насильницьких дій та за абсолютної необхідності. Водночас п. 2 ст. 2 ЄК не зупинив рф від своїх звірських намірів, ба більше, дії цієї держави не підпадають під жоден з визначених пунктів, за яких життя людини можна було б забрати.

З початком війни у 2014 році та продовженням воєнних дій під час широкомасштабного вторгнення, Україна зіткнулася з повним нігілізмом людських прав з боку російських окупантів, серед яких право на існування – найбеззахисніше. Такої тиранії, що супроводжується загибеллю невинних людей, світ не бачив вже дуже давно. Як свідчить статистика «Reuters», станом на 22.04.2023 рік «загинуло щонайменше 42 295 осіб, зазнали несмертельних травм щонайменше 59 244 особи, понад 15 тисяч людей зникли безвісти» [1].

В умовах війни людські права не втрачають своєї сутності, а й продовжують реалізовуватися. Водночас серед форм захисту виокремлюють національні та міжнародні механізми. Якщо мовити про національні, то у контексті довоєнного і повоєнного періодів функціонування таких механізмів захисту не припинилося. Прикладами можуть бути суд (найрезультативніша форма захисту суб'єктивних прав), Президент України (гарант виконання прав і свобод людини) та інші. Якщо ж говорити про міжнародні, то на тлі таких механізмів вирізняється Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ), що є додатковим інструментом по розгляду справ з порушення прав людини. Зокрема, унаслідок агресії рф в 2014 році, почали набирати обертів звернення до ЄСПЛ з вектором лобювання інтересів нашої держави, спрямованих проти росії. Як приклад, «з 21.02.2023 у провадженні ЄСПЛ перебуває міждержавна справа України: «Україна проти Росії (IX)» за заявою № 10691/21 щодо вбивств опонентів російської федерації» [3].

Таким чином, було досліджено порушення другого положення ЄК. Виявилось, що банальне право на існування, на жаль, є надзвичайно незахищеним в умовах російсько-української війни. Водночас було акцентовано увагу на національних механізмах захисту прав людини та на одному з міжнародних, оскільки істотна кількість недотриманих загальноприйнятих правил потребує серйозних інструментів захисту.

Список використаної літератури:

1. Кількість підтверджених ООН загиблих серед цивільного населення в Україні наближається до 8500. *Reuters*: веб-сайт. URL: https://www.reuters.com/world/europe/un-tally-confirmed-civilian-deaths-ukraine-approaches-8500-2023-0411/?UTM_CAMPAIGN=Big_Moments&UTM_SOURCE=Google&UTM_MEDIUM=Sponsored (дата звернення: 23.04.2023).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) : Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97 . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 23.04.2023).
3. Україна vs росія: юридична боротьба в ЄСПЛ за притягнення країни-агресорки до відповідальності за порушення прав людини. *Міністерство юстиції України* : веб-сайт. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/ukraina-vs-rosiya-yuridichna-borotba-v-espl-za-prityagnennya-kraini-agresorki-do-vidpovidalnosti-za-porushennya-prav-lyudini> (дата звернення: 23.04.2023).

А.В. Гусаківська, студентка гр. П-7 ФНБПМВ
Науковий керівник: Г.А. Шпиталенко, к.і.н., доц., доц. каф. права та правоохоронної діяльності
Державний університет «Житомирська політехніка»

ЗЛОЧИНИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ ДИТИНСТВА В УКРАЇНІ

В умовах повномасштабного вторгнення росії на територію України чи не найбільше страждає мирне населення, а особливо діти. Ця група населення є найвразливішою та зазнає найбільшого впливу жорстоких дій країни-агресорки.

Рада безпеки ООН визначає шість серйозних порушень проти дітей під час збройних конфліктів:

1. Викрадення дітей та незаконне вивезення;
2. Вербування і використання дітей;
3. Вбивства та каліцтва;
4. Згвалтування та інші форми сексуального насильства;
5. Напади на школи, лікарні та захищених осіб, які пов'язані з ними;
6. Відмова у доступі до гуманітарної допомоги. [1]

Усі наведені злочини регулярно здійснює країна-агресор на тимчасово окупованих територіях, порушуючи всі норми визнані міжнародним правом.

1. Викрадення дітей та незаконне вивезення. За словами Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, офіційно верифікованих українських дітей на території рф станом на лютий 2023 року залишається 16 207 дітей. Дмитро Лубінець припускає, що на території росії можуть перебувати близько 150 тисяч незаконно вивезених українських дітей. Найбільше дітей вивозили з тих регіонів, які є тимчасово окупованими, а це Луганська, Донецька, Херсонська, Запорізька області та Автономна Республіка Крим. Депортованих російськими загарбниками дітей, багато з яких стали сиротами через геноцид українського народу, хочуть примусово русифікувати. З інформації, яку поширюють у соцмережах російські пропагандисти, відомо, що на окупованих українських територіях для школярів також планують організувати «школи» інтенсивного вивчення історії та мови окупанта. За словами Уповноваженої Президента України з прав дитини та дитячої реабілітації Дар'ї Герасимчук, найпоширенішим способом викрадення українських дітей є відправлення у так звані «табори оздоровлення». Після перевезення дитини в такі табори у неї забирають мобільний телефон та забороняють зв'язуватися із рідними. Попри обіцянки, про повернення до батьків – їх лише перевозять із одного табору в інший. Свідчення дітей, котрих вдалося повернути, говорять про жорстку **фільтрацію**, через яку їм довелося проходити. За те що дитина не говорить російською мовою – її карають. Також є факти, коли дітей карали за те, що вони відмовлялися вчити і співати російський гімн [2].

2. Вербування і використання дітей. СБУ встановлений факт, коли спецслужби російської федерації за допомогою смартфон-ігор використовували українських дітей для збору інформації про розташування стратегічно важливих об'єктів (блокпостів, транспортних шляхів тощо). Генпрокуратурою України встановлений факт, коли представники збройних сил рф в одному з окупованих населених пунктів залучали підлітка до розвідування позицій ЗСУ, а також охорони та патрулювання населеного пункту. Також на окупованих територіях постійно проводиться зйомка пропагандистських сюжетів із використанням дітей. Відтак, відомо, що у захопленому Мелітополі дітей змушували одягати георгіївські стрічки та декламувати вірші про війну. У Маріуполі задля створення пропагандистського контенту відкрили «дитячий центр» у приміщенні, де немає ані світла, ані води. Навчання там відбувається за російськими підручниками. Окрім того, міністр оборони рф підписав наказ «Про організацію залучення членів військово-патріотичного громадського руху «Юнармія» до проведення спеціальної операції на території України», який передбачає підготовку звітності потенційного людського резерву у віці 17–18 років для залучення до бойових дій у складі окупаційної армії. Ця організація діє при міністерстві оборони росії і вирізняється радикальною пропагандистською роботою серед молоді. Її членами стають діти з восьми років, туди беруть також дітей-сиріт. [3]

3. Вбивства та каліцтва. За даними офісу Генерального прокурора України, станом на 2 травня 2023 року більш ніж 1438 дітей постраждали в Україні внаслідок повномасштабної збройної агресії рф. За офіційною інформацією ювенальних прокурорів, 478 дітей загинули та понад 960 отримали поранення різного ступеня тяжкості. На жаль, ці цифри не є остаточними, оскільки кожного дня ми стаємо свідками нових злочинів. До того ж російські військові намагаються приховати наслідки своїх дій [4]. Прикладами масових вбивств українських дітей слугують події у Маріуполі. 16 березня 2022 року, російська авіація завдала ракетного удару по Драматичному театру. У будівлі, яка на той момент була укриттям для мирних мешканців, знаходилися сотні дорослих і дітей. За даними з різних джерел, кількість загиблих становить близько 600 людей [5].

4. Звалтування та інші форми сексуального насильства. Членкиня міжнародної комісії ООН з розслідування порушень в Україні Ясмінка Джумхур розповіла про встановлені факти сексуального насильства проти дітей з боку російських військових. Лише станом на кінець квітня 2022 року на тимчасово окупованих територіях російські військові звалтували щонайменше 400 дітей та дорослих. Саме така кількість звернень надійшла від громадян до Офісу омбудсмена. Але станом на сьогодні ця цифра є більшою, оскільки в умовах війни все тяжче дізнатися точну кількість жертв сексуального насильства. Основними причинами відсутності точних даних є вбивство жертв або ж приховування інформації самими ж потерпілими [6].

5. Напади на школи, лікарні та захищених осіб, які пов'язані з ними. Такі види злочинів також здійснюються російськими військовими. Прикладами цього слугують зруйновані будівлі, які можна побачити чи не в кожному українському місті. За даними Міністерства освіти і науки України, станом на лютий 2023 року росіяни зруйнували або пошкодили 1702 школи та 1069 дитсадків. Усього від російських обстрілів постраждали 10 % освітньої інфраструктури України [7]. Нерідко школи та лікарні слугують «живим щитом» для російських окупантів. Як повідомляє Генеральний штаб Збройних сил України, у населеному пункті Луб'янка Луганської області в будівлі місцевої школи дислокуються військовослужбовці російських окупаційних військ. Також місцеву лікарню міста Каланчак Херсонської області окупанти облаштували під військовий шпиталь, куди протягом 27 квітня 2023 року було завезено велику кількість важкопоранених росіян. У населеному пункті Урзуф Маріупольського району, на території одного з дитячих таборів відзначено розміщення до 200 військовослужбовців російських окупаційних військ з числа мобілізованих. На жаль, таких прикладів є сотні, адже росія продовжує використовувати українських дітей задля досягнення своїх цілей [8].

6. Відмова у доступі до гуманітарної допомоги. Даний злочин також часто фіксується українською та міжнародною спільнотою, оскільки гуманітарна допомога яка передається Україною на окуповані території розкрадається російськими військовими. Нерідко ввезення гуманітарної допомоги блокується, а фури просто розвертають на російських блокпостах. Таким чином росіяни забирають в українських дітей шанс вижити. Тростянець, Ірпінь, Маріуполь, Волноваха та інші міста примусово стали свідками позбавлення українських дітей доступу до базових речей – води, їжі, теплої одягу, медичної допомоги [9].

Отже, за численними прикладами, які ми спостерігаємо на власні очі, можна зробити висновок що РФ уникає виконання норм міжнародного права і систематично порушує їх. Українські діти стають жертвами воєнних злочинів і піддаються різного роду впливу з боку російських терористів, а саме гуманітарному, психологічному, фізичному і сексуальному. Діям росії не місце у XXI столітті, а тому якнайшвидше закінчення війни має стати пріоритетом для усього світу.

Список використаної літератури:

1. Лона Ківві. Шість головних злочинів РФ проти дітей в Україні. 01.06.2022 р. URL:<https://zaborona.com/shist-golovnyh-zlochyniv-rf-proty-ditej-v-ukrayini/>.
2. Катерина Некреча, Богдан Логунов. Уповноважена президента України розповіла про вивезених Росією дітей. 31 березня 2023 р. URL:<https://www.radiosvoboda.org/>.
3. Укрінформ. Вербування та використання дітей на війні є одним із шести порушень, які вчиняє РФ – Міноборони. 01.06.2022 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3497479>.
4. Укрінформ. Росіяни вбили в Україні 478 дітей. 02.05.2023 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3703423-armia-rf-vbila-v-ukraini-478-ditej.html>.
5. Маріупольський драмтеатр – символ воєнних злочинів Росії. 16.03.2023 р. URL: <https://svoi.city/articles/272333/mariupolskij-dramteatr-rozsliduvannya>.
6. Слово і Діло. На тимчасово окупованих територіях зафіксовано щонайменше 400 випадків звалтувань – омбудсмен. 27.04.2022 р. URL:<https://www.slovoidilo.ua/2022/04/27>
7. Наталія Міняйло. 10% освітньої інфраструктури України постраждало від обстрілів Росії. Скільки збитків нанесла РФ українській освіті. 20.04.2023 р. URL:<https://forbes.ua/money/10-osvitnoi-infrastrukturi-ukraini>.
8. Надія Пришляк. Росіяни на Луганщині прикриваються "живим щитом" зі школярів і вчителів – Генштаб. 28.04.2023 р. URL:<https://www.unian.ua/war/>.
9. Росія відмовляє українським дітям у доступі до гуманітарної допомоги. 14.06.2022 р. URL:<https://armyinform.com.ua/2022/06/14/>.

К.В. Катеринчук, д.ю.н., доц.
В.О. Дідковський, студент гр. П-7 ФНБПМВ
Державний університет «Житомирська політехніка»

ДИСКРИМІНАЦІЯ ВНУТРІШНЬО-ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Збройна агресія на сході України, що згодом переросла в повномасштабний наступ, своїм наслідком має велику кількість загиблих, як серед мирного населення, так і серед військових. Кількість зруйнованих будівель, що вимірюється десятками тисяч, та більш ніж півтора мільйони осіб, які змушені були покинути свої домівки, рятуючи свої життя та життя своїх близьких. Внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) прийнято також називати вимушеними переселенцями або просто переселенцями. Біженці і внутрішньо переміщені особи російсько-української війни є великою соціальною групою, яка утворювалася двома хвилями: 2014 - 2015 рр. і від 24 лютого 2022 р. За юридичними визначеннями, біженець – це вимушений переселенець, який залишив межі країни; внутрішньо переміщена особа – «громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру» [1, ст.144].

Різке збільшення кількості груп офіційно зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб після початку повномасштабного наступу обумовлено обширним театром військових дій, терористичною тактикою та агресивною стратегією збройних сил росії, фактами геноциду українців, випадками забруднення та знищення флори і фауни, швидким просуванням агресора вглиб території України в перші дні та тижні воєнного стану, що викликало фрустрацію і частково панічні настрої серед цивільного населення України. В Україні станом на 10 січня 2023 року офіційно зареєстровано 4 867 106 ВПО, однак є чимало осіб які не реєстрували статус внутрішньо переміщених осіб. За міжнародними оцінками кількість внутрішніх переселенців перевищує 7 мільйонів громадян. Ще понад 4 мільйони осіб зареєструвалися для отримання тимчасового захисту у Європі.

У зв'язку з викликами, спричиненими повномасштабною агресією РФ проти України, Уповноважений з питань внутрішньо переміщених осіб ініціював перегляд затвердженої Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб і впровадження середньострокових рішень щодо внутрішнього переміщення до 2024 року. В межах Проекту Ради Європи «Внутрішнє переміщення в Україні: розробка сталих рішень. Фаза II» з вересня по грудень підготовлено проект оновленої Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення до 2024 року [2, с. 9].

Україна власним прикладом показала, якої уразливості можуть досягати ВПО: економічне зубожіння призводить до втрати незалежності та почуття безпеки; перенесені психічні та фізичні травми мають негативний вплив на здоров'я ВПО; переміщення нерідко створює загрозу насильства та небезпеку для життя і здоров'я; ускладненим є повернення ВПО до домівки після завершення конфлікту. На жаль, ВПО часто піддаються дискримінації, підгрунтя для якої нерідко створене законодавством, або таке необґрунтоване поведіння практикується адміністративними органами чи судами, пов'язане із ігноруванням ними вимог верховенства права.

Кожен громадянин України має рівні конституційні права і свободи та є рівним перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними ознаками, а також соціального статусу. В статті 3 Конституції України зазначено, що: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [3].

Саме тому, держава, як гарант реалізації прав громадян, бере на себе зобов'язання забезпечити реалізацію прав зареєстрованих ВПО на зайнятість, пенсійне забезпечення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування, соціальні послуги, освіту, а також реалізацію прав на отримання комунальних послуг. Для взятої на облік переміщеної особи реалізація її прав здійснюється відповідно до законодавства України. Також держава гарантує зареєстрованим внутрішньо переміщеним особам право на отримання комунальних послуг, електричної та теплової енергії, природного газу в місцях компактного поселення (містечках із збірних модулів, гуртожитках, оздоровчих таборах, будинках відпочинку, санаторіях, пансіонатах, готелях тощо) за відповідними тарифами, встановленими на такі послуги та товари для населення [4].

До найбільш гострих проявів такої дискримінації законодавці віднесли:

1. Залежність виплати пенсій та усіх видів соціальних виплат від реєстрації в якості внутрішньо переміщених осіб, обмеження у виборі банку, ризику втрати пенсій та усіх соціальних виплат після перетину державного кордону чи лінії зіткнення.

2. Відсутність права голосу на місцевих виборах та в одномандатних округах на парламентських виборах в приймаючих громадах.

3. Обмеження свободи пересування як всередині країни, так і за її межами. Зокрема, виключно щодо внутрішньо переміщених осіб передається інформація про перетин лінії зіткнення чи державного кордону до органів соціального захисту та Пенсійного фонду України [5].

Варто зазначити, що європейські інституції з прав людини, до стандартів яких Україна намагається наблизитися в організації виборчого процесу, загалом визнають певні обмеження виборчих прав. Як зазначає Ю. Ключковський, Європейський суд з прав людини розглядає виборчі права у дещо відмінний спосіб порівняно з іншими правами, проголошеними і захищеними Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод. Так, у справі «Матьє-Моєн та Клерфе проти Бельгії» (1987 рік) Суд підкреслив, що виборчі права не є абсолютними і можуть підлягати обмеженням, встановленим державою, якщо такі умови не перешкоджають «вільному вираженню думки народу у виборі законодавчого органу» [6, с. 74].

Також слід звернути увагу на те, що регулювання внутрішніх переміщень – проблема над якою постійно працює, як українська так і міжнародна спільнота. Починаючи з 1998 року ООН було схвалено основні Керівні принципи з питань внутрішнього переміщення, які спрямовані на забезпечення особливих потреб ВПО в усьому світі. У них зазначено права та гарантії, необхідні для захисту осіб від примусового переміщення, а також надання їм захисту та допомоги під час повернення чи переселення та реінтеграції. Визначені принципи не є обов'язковим правовим документом, проте засновані на нормах міжнародного права та передбачають захист від недобровільного переміщення, допомогу при переміщенні, гарантії безпечного повернення, переселення та реінтеграції, а також визначають гарантії, що мають надаватися в фазах процесу, або специфічні для кожної з них [7].

Внутрішнє переміщення варто розділити на три етапи:

- виникнення підстав для переміщення (держава має сконцентруватися на запобіганні та викоріненні причин, що призводять до масового переміщення);
- процес переміщення (захист та допомога внутрішньо переміщеним особам та постраждалим особам у переміщенні до безпечної території держави);
- після переміщення (вироблення та реалізація довгострокових рішень для забезпечення всіх груп прав та свобод внутрішньо переміщених осіб).

Тож узагальнивши все зазначене вище, можна дійти висновку, що забезпечення соціально-економічних та культурних прав і свобод переміщених осіб у межах своєї держави в умовах збройного конфлікту - є одним із пріоритетних завдань держави та перспективним напрямом досліджень. Українське законодавство спрямоване на уникнення дискримінації ВПО, в свою чергу Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» встановлює гарантії дотримання прав, свобод та законних інтересів внутрішньо переміщених осіб. В Україні, попри удосконалення законодавства та втілення позитивних адміністративних практик, дискримінація ВПО все ще залишається досить актуальною проблемою з якою варто боротись.

Список використаної літератури:

1. Бірюкова Марина, Рущенко Ігор, Ляшенко Наталія, Григор'єва Світлана. Біженці і внутрішньо-переміщені особи російсько-української війни: соціальні характеристики й практики. Науково-теоретичний альманах Грані 25.6 (2022): 143-156. URL:<https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/1827/1796>
2. Звіт за 2022р. Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. URL: <https://minre.gov.ua/2023/01/10/minreintegracziyi-zvituye-pro-robotu-u-2022-rocz-2/>
3. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
4. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 29.10.2022р. № 1706-VII [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1706-18>
5. Проект Постанови про проведення парламентських слухань на тему: «Стан забезпечення реалізації прав внутрішньо переміщених осіб в Україні». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=65144
6. Ключковський Ю. Б. До питання про природу міжнародних виборчих стандартів. Наукові записки НаУКМА. 2013. Т. Юридичні науки 144–145. С. 73–77.
7. Керівні принципи з питань внутрішнього переміщення. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/IDPersons/GPUkrainian.pdf>

О.В. Лисюк, студентка гр. П-8 ФНБПМВ
А.Ю. Терехова, студентка гр. П-8 ФНБПМВ
Науковий керівник: Г.А. Шпиталенко, к.і.н., доц.
Державний університет «Житомирська політехніка»

ПОРУШЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РФ В УКРАЇНІ

Актуальність даної тематики полягає в тому, що діти є найбільш незахищеними особами під час військових конфліктів, оскільки саме над ними найлегше вчиняти насильство. Вони можуть стати жертвами прямих або непрямих наслідків війни, таких як поранення, голод, погіршення стану здоров'я та психологічних проблем. В умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації на території України після 24 лютого 2022 року під час здійснення парламентського контролю Уповноваженим виявлено численні порушення основних прав дитини: права на безпеку, права на життя, на освіту, на здоров'я та розвиток особистості, права на збереження індивідуальності, включаючи громадянство та сімейні зв'язки, права на особисте і сімейне життя, недоторканність житла, права на турботу і захист з боку держави тощо. Тому тема порушення прав дітей під час повномасштабного вторгнення росії в Україні є надзвичайно важливою, оскільки має серйозні наслідки для фізичного та психічного здоров'я дітей. Ця проблема потребує уваги та негайної дії для захисту прав дітей та забезпечення їхньої безпеки та добробуту.

Протягом повномасштабного вторгнення рф в Україну майже 70 % українських дітей були вимушені покинути рідні домівки та переміститися в межах країни або за кордон. Війна розлучила дітей з батьками, які стали на захист батьківщини, або в умовах воєнного стану не змогли виїхати з дітьми за межі України. Діти, які перебувають в Україні, постійно наражаються на небезпеку внаслідок ворожих масованих обстрілів з боку рф, у зв'язку з пошкодженням енергосистеми, водогонів, теплопостачання, руйнуванням шкіл, лікарень, використанням окупантами вибухонебезпечних пристроїв проти цивільних тощо. У Законі України «Про охорону дитинства» викладено основні принципи охорони дитинства. Всі діти на території України, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного, етнічного або соціального походження, майнового стану, стану здоров'я та народження дітей і їх батьків (чи осіб, які їх замінюють) або будь-яких інших обставин, мають рівні права і свободи, визначені цим Законом та іншими нормативно-правовими актами. Держава гарантує всім дітям рівний доступ до безоплатної правової допомоги, необхідної для забезпечення захисту їхніх прав, на підставах та в порядку, встановлених законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги [1]. Проте, російська федерація нехтує цими принципами та використовує дітей як інструмент ведення війни. Окупаційна влада активно та наполегливо впроваджує свої стандарти, знищує українську ідентичність, змінює свідомість дітей і молоді, формує позитивне ставлення до дій держави агресора, до загарбницької російської армії, знищує доступ до рідної мови й історії та активно налаштовує дітей проти України, залучаючи їх до воєнізованих дитячих рухів, як-от юнармія. Протягом року до Уповноваженого надходила та продовжує надходити інформація про загибель і поранення дітей внаслідок обстрілів з боку держави-агресорки. За даними Офісу Генерального прокурора, станом на 31.12.2022 загинуло 450 дітей, 872 було поранено. Станом на 09.05.2023 дані зросли, загинуло 480 дітей, 967 було поранено. Зазначені дані не можна вважати остаточними, оскільки триває робота зі встановлення фактів вчинення злочинів у місцях активних бойових дій, на тимчасово окупованій і деокупованій територіях. Водночас кількість дітей, які загинули чи були поранені протягом 10 місяців після повномасштабного вторгнення рф, майже у 4,5 разів перевищує кількість дітей, які постраждали від початку збройної агресії рф з 2014 року [2].

Найбільше постраждало дітей у Донецькій, Харківській, Київській, Миколаївській, Запорізькій, Херсонській, Чернігівській, Луганській та Дніпропетровській областях. Серед задокументованих злочинів військових армії рф щодо дітей виявлено непоодинокі факти загибелі та поранення дітей під час спроби евакуації, зокрема з Київщини, Харківщини тощо. Російські військові відкривали вогонь по автомобілях, що були позначені написами «діти» та рухались із білими прапорами під час евакуації.

Станом на 2 січня 2023 року загальна кількість дітей, які перебувають або перебували на лікуванні в закладах охорони здоров'я з приводу поранення, травми, ДТП та інших нещасних випадків, що виникли внаслідок бойових дій та/або під час евакуації з початку широкомасштабної збройної агресії проти України, становить 898 дітей, з них найбільша кількість дітей зареєстрована: у Харківській (269 дітей), Донецькій (177), Дніпропетровській (168), Запорізькій (72) та у Миколаївській (64) областях. Із загальної кількості дітей 843 (94 %) отримали мінно-вибухові та вогнепальні травми. Серед постраждалих дітей зафіксовано 28 випадків ампутацій на різних рівнях верхніх та нижніх кінцівок, що становить 3 % від загальної кількості постраждалих дітей. 4 дитини з ампутацією померли, 17 дітей потребують протезування верхніх та нижніх кінцівок. Не всі діти можуть отримати належну медичну допомогу за місцем проживання, це відбувається через постійні обстріли з боку рф та системне руйнування критичної

інфраструктури. Тому батьки з дітьми змушені виїжджати за межі України в пошуках належного медичного лікування, протезування та реабілітації.

За даними Офісу Генерального прокурора, станом на 31.12.2022 р. через бомбардування та обстріли збройними силами РФ пошкоджено 3 126 закладів освіти, 337 з них зруйновано повністю.

З 1 вересня 2022 року освітній процес розпочали 85 % закладів освіти від загальної кількості. З них 444 заклади професійної/професійно-технічної освіти розпочали за денною або змішаною формами навчання. До навчання приступили понад 227 тисяч учнів, з них понад 83 тис. новоприйнятих учнів. З 12 912 шкіл майже 60 % (7 714) функціонує в очному або змішаному форматах, забезпечуючи навчанням понад 2 млн 126 тис. школярів. З огляду на безпекову ситуацію решта 5 198 закладів загальної середньої освіти працюють дистанційно. Станом на 23.09.2022 р. 1 100 шкіл знаходяться на окупованих територіях. За кордоном продовжують перебувати 505 тис. учнів та понад 13 тис. педагогічних працівників. Підготовка укріттів у закладах освіти та їх відповідність вимогам і стандартам здійснювалась протягом літнього періоду 2022 року. З'ясовано, що у воєнний час існує недостатня кількість та місткість сховищ і протирадіаційних укріттів. Відсутня можливість забезпечити укриття учасників освітнього процесу в захисних спорудах і спорудах подвійного призначення, тому заклади освіти організовують укриття учасників освітнього процесу в найпростіших укріттах. За інформацією Державної служби якості освіти, у закладах освіти переважають найпростіші укриття (65 %), захисні споруди цивільного захисту складають 17 %, сховища в спорудах подвійного призначення – 13 %. Варто зазначити, що Уповноваженим під час військових дій фіксувалися порушення права дітей на ім'я, набуття громадянства, а також права знати своїх батьків. Зокрема, на тимчасово окупованих територіях батьки новонароджених дітей стикнулися з проблемою відсутності змоги зареєструвати факт народження дитини й оформити відповідне свідоцтво ДРАЦС українського зразка. Розуміючи актуальність зазначеного питання, на сайті Уповноваженого, у засобах масової інформації та соціальних мережах неодноразово надавалися роз'яснення щодо реєстрації народження дитини в умовах воєнного стану. Водночас право на громадянство дітей-громадян України порушується окупантами під час їх виїзду з тимчасово окупованої території. Під час повномасштабної війни на території України громадяни України, які були змушені покинути свої домівки та переміститися у більш безпечні регіони України, також зверталися до Уповноваженого з питання поновлення їхнього права та права їхніх дітей на належний соціальний захист. Батьки дітей-здобувачів освіти, які перебували на території України та залишилися за своїм основним місцем проживання, а також учасники освітнього процесу, які вимушено змінили місце свого проживання в межах України та ті, які були вимушені виїхати за кордон, протягом 2022 року зверталися до Уповноваженого щодо додержання їхнього права на освіту. З питання порушення права дитини на виховання в сім'ї до Уповноваженого у 2022 році звернулося 78 осіб [3]. Війна призводить до зміни сімейного статусу дітей, які можуть бути вимушені покинути свої рідні домівки разом із батьками або ставати сиротами, якщо їхні батьки загинули під час війни. У таких умовах виховання дітей може перейти на державні органи, які беруть на себе опіку над дітьми-сиротами. Проте такі органи не завжди здатні забезпечити дітям відповідну якість життя, а їхні права на виховання в сім'ї можуть бути порушені. Також наявні випадки, коли діти-сироти потрапляють під опіку людей, які можуть зловживати своїм становищем та вчиняти насильство над дітьми. Такі умови мають негативні наслідки для психічного і фізичного здоров'я дітей та порушують їхнє право на виховання в безпечному та підтримуючому середовищі.

Серед найбільш тяжких порушень прав дітей в умовах воєнного стану постійно були у центрі в Україні наступні: загибель та каліцтво дітей, депортація, викрадення та незаконне утримання дітей. Особливої уваги потребують проблеми захисту дітей, які під час війни залишилися без батьківського піклування, соціального захисту дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів, захисту прав дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які опинились в складних життєвих обставинах тощо. Для запобігання порушенню прав дітей під час війни, необхідно забезпечити дітям та їх батькам доступ до необхідних ресурсів та послуг, таких як житло, медична допомога та соціальні послуги. Уряд повинен приймати заходи для захисту дітей, які втратили родичів під час війни, шляхом забезпечення допомоги у вихованні, соціальної та психологічної підтримки.

Список використаної літератури:

1. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення 28.05.2022).
2. Щорічна доповідь про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 році (с. 48). URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/images/documents/annual-report-2022.pdf>
3. Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо додержання прав осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України за період 24 лютого-31 жовтня 2022 року. (с. 42) URL: <https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/%D0%94%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%96%D0%94%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C.pdf>

ЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНИХ ЗАХОДІВ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Держава покладає на себе відповідальність забезпечувати реалізацію прав і свобод людини і громадянина, охороняти і захищати права та свободи, а кримінальне законодавство України встановлює цілі і завдання, які постають перед нею у правоохоронній сфері. Запобігання та протидія злочинності з боку держави передбачає комплекс заходів, серед яких одну з ключових ролей відіграє застосування покарання. Застосовуючи покарання, держава впливає на свідомість як правопорушника, так і певною мірою й на оточуючих, що відіграє відповідну роль у попередженні покарань.

Кримінальне покарання як поняття (в кримінально-правовому розумінні) виражає основні положення, якими керується суспільство і держава, застосовуючи до осіб, які визнанні винними у вчиненні кримінальних правопорушень, заходи впливу, визначаючи їх зміст і мету, принципи призначення та виконання. Безумовно, кримінально-правова наука і практика в усі часи проявляли велику зацікавленість до визначення поняття покарання.

В ч. 1 ст. 50 Кримінального кодексу України дається визначення покарання, під яким розуміється захід примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. А у ч. 2 статті 50 Кримінального кодексу України сформульовано цілі покарання: «Покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами» [1].

Аналізуючи вищесказане можна сформулювати мету покарання якою є: 1) кара засудженого, як відплата за вчинене; 2) виправлення засудженого; 3) запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень засудженим і запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень іншими особами [2, с. 54].

Застосовуючи покарання, суд має на меті покарати винного, що необхідно і для захисту суспільства, і для задоволення почуття обурення і справедливості потерпілого та суспільства в цілому. Однак мета кари досягається не тільки виконанням покарання. Забезпечення цієї мети починається з моменту призначення судом конкретної міри покарання. Сам факт призначення покарання — це істотний прояв його карального впливу. Призначення покарання у деяких випадках справляє більш значний вплив на засудженого, ніж його безпосереднє виконання. Саме призначення покарання спричиняє засудженому певні моральні страждання, ганьбу і сором, що є невід'ємною частиною здійснення кари, надовго залишає сліди в його свідомості й водночас сприяє тому, щоб він усвідомив та спокутував свою вину перед суспільством [3, с. 324].

Мета виправлення припускає усунення суспільної небезпечності особи, тобто такий вплив покарання, в результаті якого засуджений під час і після його відбування не вчинить нового кримінального правопорушення. Виправлення полягає в тому, щоб шляхом активного примусового впливу на свідомість засудженого внести корективи в його соціально-психологічні властивості, нейтралізувати негативні, криміногенні настанови, змусити додержуватися положень кримінального закону або прищепити, нехай навіть під страхом покарання, законослухняність і повагу до закону. Досягнення такого результату прийнято називати юридичним виправленням. Це дуже важливий результат застосування покарання. Досягнення мети виправлення багато в чому забезпечується самим призначенням покарання, режимом його відбування, залученням до праці, організацією навчання професії, переконанням, роз'ясненням кримінального законодавства, заходами виховного характеру та іншою освітньою роботою із засудженим [3, с. 325].

Мету запобігання можна розглянути в двох аспектах: загальному і спеціальному. Мета загального запобігання (загальна превенція) припускає такий вплив покарання, що забезпечує запобігання вчинення кримінального правопорушення з боку інших осіб. Ця мета покарання звернена насамперед до осіб, схильних до вчинення кримінального правопорушення. А мета спеціального запобігання (спеціальна превенція) полягає в такому впливі покарання на засудженого, що позбавляє його можливості знову вчинити кримінальні правопорушення. Запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень з боку засудженого досягається самим фактом його засудження і тим більш – виконанням покарання, коли особу поставлено в такі умови, які значною мірою перешкоджають або повністю позбавляють її можливості вчинити нові кримінальні правопорушення [3, с. 326].

У статті 51 Кримінального кодексу України зазначено окремі види покарань, які утворюють певну систему, і є тією юридичною базою, на якій ґрунтується діяльність судів відносно застосування покарань. Система покарань покликана визначати однаковість у правозастосовній діяльності і є важливим засобом забезпечення законності. Сама по собі система покарань являє собою встановлений кримінальним законом

і обов'язковий для суду вичерпний перелік покарань, розташованих у певному порядку за ступенем їх суворості.

Розглядаючи більш докладно основні напрями запобіжної дії покарання, слід зупинитися перш за все на загально-превентивній дії покарання, тому що саме невідворотність кримінального покарання, його справедливості, суворості та відповідності тяжкості вчиненого кримінального правопорушення є найбільш ефективними способами досягнення загальної мети. Діяльність держави має спрямовуватися на те, щоб особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, невідворотно зазнала покарання, що пов'язується із позбавленням чи обмеженням засудженого у певних духовних, матеріальних та фізичних благах, аби воно повністю відповідало її злочинним діям, було адекватним стосовно неї як особистості. Переживання, від покарання, певною мірою повинні спонукати засудженого усвідомити свою вину та відповідальність перед державою і суспільством.

Гідна уваги позиція Денисової Т.А. яка вказує, що важливою формою прояву принципу справедливості в кримінальному праві є призначення особі, яка вчинила кримінальне правопорушення, адекватних заходів покарання, відносна точна відповідність між тяжкістю вчиненого кримінального правопорушення та ступенем суворості покарання. За цих умов обґрунтоване призначення покарання стає ефективним та дійовим заходом протидії злочинним проявам [4, с. 414].

Отже, покарання являє собою захід примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення і полягає в передбаченому законом обмеженні прав та свобод засудженого. Всі цілі покарання нерозривно взаємопов'язані і будь-яке покарання має призначатися з розрахунком досягнення кожної мети його застосування. Крім того, покарання є важливою кримінально-правовою інституцією та має провідну роль у системі протидії злочинності, яка ефективно проходить процес гуманізації та зміцнення одного із найбільш пріоритетних принципів – принципу поваги до прав людини.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 7.05.2023 р.).
2. Вереша Р.В., Лоєнко К.Ю. Мета покарання: теорії (концепції), історія, та сучасний стан. Вісник Академії адвокатури України. № 2 (18). 2010. С 54-61.
3. Баулін Ю. В., Борисов В. І., Тютюгін В. І. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник. за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Харків. Право, 2010. 456 с.
4. Денисова Т.А. Покарання в системі протидії злочинності. Вісник Асоціації кримінального права України. № 1. 2013. С. 409-423.
5. Леган І. М. Міжнародне співробітництво у сфері запобігання та протидії транснаціональній злочинності: монографія. – Чернігів: НУ «Чернігівська політехніка», 2021. 328 с.

**СУЧАСНА СИСТЕМА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО
СТАТУСУ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ**

Проблеми правового регулювання та реалізації права не одне десятиліття були предметом пильної уваги дослідників. У той самий час далі в повному обсязі аспекти зазначених соціально-правових явищ отримали належний розгляд у юридичній літературі. Слід також зазначити, що у світлі змін, які відбуваються у суспільно-політичному житті нашої країни, багато традиційних підходів до розуміння правового регулювання та реалізації потребують серйозного переосмислення.

Нормативне регулювання суспільних відносин на сучасному етапі здійснюється досить широким набором соціальних норм, які можуть бути об'єднані в окремі групи. Подібним чином групуються моральні, релігійні, корпоративні, правові норми, норми, що становлять зміст звичаїв та традицій. Найважливішу роль системі соціальних регуляторів грає право. Здійснюване з допомогою правових і інших юридичних вплив на суспільні відносини визначається загальною теорією права терміном «правове регулювання».

Слід зазначити, що зазначене визначення відбиває найважливіші, суттєві ознаки досліджуваного державно-правового явища; розгорнуте ж розуміння правового регулювання потребує конкретизації та деталізації його окремих моментів. Початок серйозного наукового вивчення правового регулювання як самостійного соціально-правового феномену було покладено в шістдесяті роки минулого століття. І треба сказати, що проведені в ті роки дослідження були дуже плідними: багато отриманих результатів у їхньому первісному вигляді або без будь-яких серйозних змін використовуються сучасною правовою наукою.

При розгляді механізму загально регулятивних правовідносин висловлювалися критичні зауваження щодо загальноприйнятого визнання одностороннього зв'язку між суб'єктами, коли один з них має суб'єктивне право, а інший – суб'єктивний обов'язок. Для теорії адміністративних правовідносин такий підхід послужив, що називається, благодатним ґрунтом. Майже всі автори характеризують адміністративні правовідносини з допомогою ієрархічної конструкції: влада – підпорядкування. І тут особливо важливо наголосити, що наявність в одного суб'єкта адміністративних правовідносин лише прав, а в іншого – лише обов'язків абсолютно не підтверджено науковою аргументацією.

Адміністративне право є правом управлінським, становить невід'ємну і дуже значну частину правової системи сучасної України і відповідно, поряд із власними, підпорядковується загальним закономірностям її побудови та функціонування. І адміністративне законодавство, і наука адміністративного права, і однойменна навчальна дисципліна також повинні вибудовуватися за системним принципом, який цілком можна назвати універсальною властивістю складно-організованих соціальних систем.

Отже, система правового регулювання – це комплекс норм адміністративного права, які регулюють адміністративно-правові відносини. Виходячи з аналогії, до системи правового регулювання адміністративно-правового статусу громадян входять норми адміністративного права, котрі регулюють питання адміністративно-правового статусу.

Виходячи з вищевказаного, пропонуємо розглянути питання системи вищезгаданих норм через призму елементів (структурних елементів) правового статусу, спів ставляючи їх з нормами права та нормами законодавства, які актуальні та чинні в галузі на сьогоднішній день.

Норми регулювання адміністративної правосуб'єктності є перш за все норми адміністративного права, котрі регулюють визнання особи в якості громадянина України, при тому надаючи йому юридичної правосуб'єктності, яка включає адміністративну правосуб'єктність. Тому варто зауважити щодо норм не лише Конституції і відповідно Конституційного права, а також законодавства про громадянство України [2].

Норми, які забезпечують систему гарантій, як складову адміністративно-правового статусу, є нормами також широкого спектру галузей і інститутів права. Хоча, по великому рахунку відправною точкою пошуку в будь-якому випадку є Конституція України, а перш за все ч.2 ст.3 де вказано, що *«права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави»*. В цілому в Конституції України гарантія згадується в семи статтях [1].

Норми, які регулюють питання юридичної відповідальності, що також є складовою адміністративно-правового статусу громадянина України, знаходяться в галузях адміністративного, кримінального, цивільного права. Наприклад, в Кодексі України про адміністративні правопорушення є стаття 44, яка встановлює адміністративну відповідальність порушникам правил щодо карантину, і водночас в Кримінальному Кодексі України є стаття 325, відповідно до якої встановлюється відповідальність порушникам санітарних правил та норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням. Кваліфікуючі ознаки різнять законодавчі норми і відповідальність, як і її міру, проте безпосередньо встановлюють відповідальність [2].

Проте, вищезгадані норми та правила є, в більшості випадків, нормами матеріального права. На нашу думку, та переконання, замикатися лише в нормах матеріального права не є вичерпним шляхом та джерелом розуміння системи правового регулювання адміністративно-правового статусу. Варто до цієї системи також включити норми адміністративно-процесуального змісту, оскільки вони теж мають значення в досліджуваній системі.

Для прикладу включення таких норм можемо звернутися до законодавства щодо громадянства. Якщо особа набуває громадянства України, відповідно до положень Закону України «Про громадянство України», то проходить процесуальний шлях реалізуючи своє право на набуття громадянства, з іншого боку, проходячи шлях набуття громадянства – набуває певного об'єму прав, які становлять склад адміністративно-правового статусу. Тому, цей приклад вказує на реалізацію процесуальних норм як підставу до отримання адміністративно-правового статусу. Цей приклад аналогічний застосуванню процесуальних норм для набуття статусу кандидата в виборчому процесу, чи кандидата в процесі участі в конкурсі на зайняття вакантної посади державного службовця [4].

Щодо гарантій та відповідальності, як складових адміністративно-правового статусу, адміністративно-процесуальні норми є теж доречними. У першому випадку вони містяться як в конституції, так і галузевому законодавстві. До прикладу, трудові гарантії щодо громадянина носія адміністративно-правового статусу містяться в Кодексі законів про працю (наприклад процесуальні норми що гарантують захист прав громадянина в зв'язку зі скороченням штату на державній службі, чи гарантії щодо трудових прав у випадку порушення законодавства про працю роботодавцем) [3].

В другому випадку, адміністративно-процесуальні норми містяться в Кодексі України про адміністративні правопорушення, щодо порядку притягнення до відповідальності особу-порушника, і водночас носія адміністративно-правового статусу громадянина України.

Отже адміністративно-правовий статус громадянина України є складним поняттям яке відображає зміст правосуб'єктності громадянина України як учасника адміністративних правовідносин. Основними взаємопов'язаними елементами адміністративно-правового статусу громадянина України є адміністративна правоздатність адміністративна дієздатність та адміністративна деліктоздатність. При цьому адміністративно-правовий статус громадянина України істотно відмежується від адміністративно-правового статусу інших учасників адміністративних правовідносин.

Список використаної літератури:

1. Конституція України. Дата оновлення: 01.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 02.04.2023).
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Дата оновлення: 01.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 02.04.2023).
3. Кодекс законів про працю. Дата оновлення: 01.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 02.04.2023).
4. Закон України «Про громадянство України». Дата оновлення: 01.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення: 02.04.2023).

ЛІКАРСЬКА ПОМИЛКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Робота у медичній сфері досить тяжка та нервова. По-перше, над працівниками завжди висить загроза відповідальності за життя та здоров'я інших людей. По-друге, ця робота тяжка морально, лікарі відповідаючи за здоров'я інших осіб, іноді приймають не легкі рішення, іноді через неконтрольованість патологічного процесу – рішення наосліп. Як наслідок, лікування досить часто виявляється невдалим, пацієнти марно витрачають великі кошти, бо лікарі пропускають певні дрібниці. Пацієнти, звісно, негативно на таке реагують, тому і постає питання відповідальності лікарів, які у відповідь заявляють про невинність та право на лікарську помилку.

Особи, винні у порушенні законодавства про охорону здоров'я, несуть: цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність. Так, у разі наявності тяжких наслідків спочатку пацієнти чи їх представники переважно звертаються до правоохоронних органів, а у разі винесення судом обвинувального вироку у кримінальному процесі, можуть звернутись до цивільного судочинства [1].

У Кримінальному кодексі передбачені різні покарання за які наступає відповідальність для працівників у сфері охорони здоров'я. Серед них в першу чергу можна виділити злочини проти життя і здоров'я особи, де передбачено 11 «медичних статей». Наведу приблизний перелік статей ККУ у яких закріплені такі діяння: ст. 131, ст. 132, ст. 134, ст. 137, ст. 138, ст. 139, ст. 140, ст. 141, ст. 142, ст. 143, ст. 144, ст. 145, ст. 148, ст. 151, ст. 168, ст. 184, ст. 319, ст. 320, ст. 321-1, ст. 321-2, ст. 325, ст. 326, ст. 364, ст. 366, ст. 367, ст. 368. Серед них особливої уваги заслуговують злочини пов'язані з неналежним виконанням професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником, службовою недбалістю. Застосування статей, що передбачають ці злочини ускладнене. [9]

Одним з важливих проблемних питань є визначення терміну «лікарська помилка». В першу чергу можна пояснити це тим, що у законодавстві це поняття чітко не виражене, це прогалина законодавства, тому і є дискусії щодо його використання у правовому регулюванні. Формулюванням питань медичної помилки досліджували А. М. Савицька, Антонов С.В., Г. А Білецька, О.О. Дудоров. Отже, існує чимало точок зору щодо розуміння терміну «лікарська помилка». Причому деякі вчені висловлюють протилежні по суті думки.

Найчастіше лікарську помилку називають добросовісною, сумлінною оманною лікаря. [2] Незалежно від тяжкості наслідків, її доволі часто називають не кримінально-правовою проблемою, вирізняють її від правопорушення. [3, с. 9] Деякі дослідники, взагалі, обмежують поняття лікарської помилки виключно нещасними випадками, що пов'язані в першу чергу з об'єктивними ознаками. Наприклад, під час операції з видалення мигдаликів раптом сильним фонтаном пішла кров. Хвора померла. Виявилось, що хвора мала атипове знаходження дуги сонної артерії, котра проходила крізь мигдалик. [5, с. 298]

Інші автори визначаючи термін лікарська помилка включаючи до змісту діяння, суб'єкту яких притаманна вина. Тобто визначають її протиправним діянням, наслідки якого зумовлені безвідповідальними діями лікаря, недбалістю, елементарною медичною безграмотністю, не толерантністю. До таких належить Зайцева І.А. Наприклад, якщо хірург під час операції на легенях пошкоджує нормально розташовану легеневу артерію (недбалість). [5, с. 298]

Варто підтримати думку А. М. Савицької, яка вважала, «що лікарська помилка не може бути ні підставою відповідальності, ні обставиною, що виключає її. Помилка може бути викликана різними чинниками, тому вона може містити або не містити вини, причинно-наслідкового зв'язку між вчиненням та наслідком» [5, с. 297].

Це правильно, адже чіткого поняття в законодавстві нема. А в загальному помилки у кримінальному праві можуть впливати на кваліфікацію правопорушення аж до виключення можливості притягнути особу до кримінальної відповідальності.

Лікарські помилки можуть виникати на основі як пов'язаних, так із не пов'язаних з незалежними від особистості лікаря обставинами. До перших належить: неякісні ліки, поломка медичного обладнання, атипичний розвиток захворювання, індивідуальні аномалії анатомічної будови тіла чи функціонування організму пацієнта, алергічні реакції, які неможливо було передбачити при стандартному медичному втручанні, невиконання лікувальної програми, рекомендацій пацієнтом тощо. [10, с. 24]. До других належать обставини, пов'язані з досвідом, кваліфікацією лікаря, в тому числі недостатньо високим рівнем підготовки конкретного медичного працівника, а також до них відносять особисті відносини лікар – пацієнт, тобто ступінь їх взаємодовіри, неухважне обстеження, неадекватна оцінка клінічних та лабораторних даних, а також недбале виконання операцій та інших лікувально-профілактичних заходів, незадовільна організація різних етапів медичної допомоги в медичному закладі, неврахування чи

переоцінка результатів консультацій інших спеціалістів, недооцінка думок колег чи переоцінка власних знань тощо [10, с. 25] [7].

Саме у разі наявності суб'єктивних факторів іноді можна виявити необережну форму вини медичного працівника. Не виникає заперечень, що лікарська помилка, зумовлена недбалістю, елементарною медичною безграмотністю, не толерантністю, діями, що є складом кримінального правопорушення, повинна бути кримінально караною. В таких випадках лікар може бути притягнений до кримінальної відповідальності за ст. 131 ККУ «Неналежне виконання професійних обов'язків, що спричинило зараження особи вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковно інфекційної хвороби», ст. 140 ККУ «Неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником».

Отже, лікарська помилка не може бути ні підставою відповідальності, ні обставиною, що виключає її. Вона може бути спричиненою як об'єктивними та суб'єктивним обставинами. У разі наявності суб'єктивних факторів іноді можна виявити необережну форму вини медичного працівника, що при наявності причинно-наслідкового зв'язку між діянням працівника та наслідком, що передбаченні статтями ККУ, свідчить про вчинення кримінального правопорушення та потребу застосування покарання до медичного працівника.

Список використаної літератури:

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ : станом на 27 жовт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення: 28.04.2023).
2. Балабко В. В. Відмежування лікарської помилки від злочинної необережності: окремі аспекти. *Право і суспільство*. 2010. № 6. С. 192–196.
3. Білецька Г. А. Причини виникнення лікарських помилок в медичній практиці на сучасному етапі. *Теорія і практика правознавства*. 2015. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2015_1_32 (дата звернення: 24.04.2023).
4. Вапсва Ю. А. Щодо кримінальної відповідальності за лікарську помилку. *Кримінально-правові та кримінологічні засоби протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку* : 2019, м. Харків, 18 квіт. 2019 р. Харків, 2019. С. 45–47. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/18_04_2019/pdf/19.pdf (дата звернення: 28.04.2023).
5. Герц А. Лікарська помилка: цивільно-правовий аспект. *Вісник Львівського університету*. 2015. С. 296–300. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_yu_2015_61_36 (дата звернення: 28.04.2023).
6. Глашев А. А. Медичне право. 2004. 202 с
7. Демидова Є. Є. Проблеми захисту прав потерпілих від ятрогенних злочинів. *Юрист України*. 2013. № 2 (23). С.151–157
8. Довідник Кваліфікаційних Характеристик Професій Працівників Випуск 78 Охорона Здоров'я : Наказ від 29.03.2002 р. № va117282-02 : станом на 28 листоп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va117282-02#n2369> (дата звернення: 28.04.2023).
9. Дудоров О. Лікарська помилка як кримінально-правова проблема. Дудоров Олександр Олексійович доктор юридичних наук професор Заслужений діяч науки і техніки України. URL: <http://dudorov.com.ua/images/download/tezy-likarska-pomilka-yak-kriminalno-pravova-problema.pdf> (дата звернення: 28.04.2023).
10. Кибальник А. Г. Актуальні проблеми кримінальної відповідальності медичних працівників.. *Жіночий лікар: наук.-практ. видання для практикуючих лікарів*. 2008. №5. С. 40–50
11. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 28 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 28.04.2023).
12. Наказ про затвердження клінічних протоколів надання медичної допомоги хворим на дерматовенерологічні захворювання : Наказ від 05.08.2009 р. № 312. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0312282-09#Text> (дата звернення: 28.04.2023).
13. Підгірна В. Т. Лікарська помилка як кримінально-правова категорія. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2016. Вип. 42. С.181-193.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ- СИРІТ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку з війною в Україні багато українських дітей у будь-якому разі зазнала порушень своїх законодавчо закріплених прав. Під час дії на території України надзвичайного або воєнного стану до дитячого будинку сімейного типу можуть влаштуватися діти, які залишилися без батьківського піклування, на умовах тимчасового влаштування в межах передбаченої граничної чисельності дітей у дитячому будинку сімейного типу (тобто 10 осіб).

Діти, що перебувають у складних життєвих обставинах (їхнє місцезнаходження є небезпечним), які залишилися без піклування батьків, діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, можуть тимчасово влаштуватися до інших закладів, в яких передбачено цілодобове перебування дітей, у населених пунктах, в яких можливо забезпечити безпеку дітей з урахуванням їх віку та стану здоров'я. Проходження піклувальниками або доглядальниками, в сім'ї яких влаштовуються діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, під опіку, піклування, курс навчання з виховання таких дітей у центрі соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді не вимагається.

Також під час воєнного стану створюється Кординаційний штаб з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану- тимчасовий консультативно-дорадчий орган Кабінету Міністрів України і створюється з ціллю сприяння діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану. До завдань даного органу належить: співпраця центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо евакуації дітей, зокрема дітей з інвалідністю та дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, які не досягли 18-річного віку та проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, які влаштовані на виховання та спільне проживання до прийомної сім'ї, дитячого будинку сімейного типу, які перебувають під опікою, піклуванням, які влаштовані до сімей патронатних вихователів, з небезпечних територій, створення безпечних умов для їх перебування, розміщення евакуйованих дітей в безпечне місце з нормальними умовами існування, моніторинг за умовами існування та соціальних стандартів та прав дітей в Україні у державах їх тимчасового перебування, які виїхали за межі України, а також організація їх повернення в Україну, моніторинг за станом та потреб дітей, повернутих із закладів різних типів та форм власності, батькам, з метою організації необхідної допомоги, тощо. Також встановлюється спрощена процедура взяття дитини під опіку/піклування особами, які перебувають із нею у сімейних і родинних відносинах. Загальний порядок встановлення опіки/піклування над дитиною вимагав дуже великий пакет документів, зібрати які в умовах воєнного стану було практично неможливо. Також закон передбачав обов'язок потенційного опікуна/піклувальника проходити курс навчання з виховання таких дітей у центрі соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, що також ускладнювало процедуру оформлення опіки/піклування. Тому щоб взяти дитину під опіку під час воєнного стану потрібно лише такі документи (заяву; копію паспорта громадянина України; документи, що підтверджують сімейні, родинні зв'язки особи з дитиною; довідку від нарколога та психіатра про відсутність перебування на обліку; довідку про наявність чи відсутність судимості).

Висновок: законодавство зазнало змін, що зумовило спрощення процесів захисту прав дітей.

Список використаної літератури:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 22 березня 2022 р. № 349 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/349-2022-%D0%BF#Text>
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 березня 2022 р. № 302 «Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану». URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-utvorennya-koordinacijnogo-shtabu-z-pitan-zahistu-prav-ditini-v-umovah-voyennogo-stanu-302>

І.О. Николаєнко, студентка гр. П-10, ФНБПМВ
Науковий керівник: І.М. Павліченко, ст. викладач каф. права та правоохоронної діяльності
Державний університет «Житомирська політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ «НАМІБІЙСЬКИХ ВИНЯТКІВ» У ПЕРІОД РОСІЙСЬКОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Згідно із статтею 3 Конституції України, в нашій країні визнається пріоритет людського життя, честі та гідності індивіда, а основне призначення держави полягає у гарантуванні цих соціальних цінностей. Особливою сферою забезпечення прав та свобод осіб є їх утвердження на тимчасово окупованих територіях. Із 2014 року, тобто початку окупації території України військами РФ, постала проблема визнання документів, прийнятих окупаційною владою. У разі виникнення таких неоднозначних питань, в українському судочинстві прийнято керуватись так званими «намібійськими винятками (принципами)».

Суть такого поняття як «намібійські винятки» вперше була сформульована у пункті 5 Консультативного висновку Міжнародного суду ООН від 21 червня 1971 року «Юридичні наслідки для держав щодо триваючої присутності Південної Африки у Намібії». Там зазначається, що країни-члени ООН мають визнавати триваючу присутність Південної Африки у Намібії як незаконну та недійсну, проте «документи, видані окупаційною владою, суди повинні брати до уваги, якщо їх нехтування веде за собою серйозні порушення або обмеження прав громадян» [2, С. 90]. Варто зауважити, що факт визнання документів окупаційної влади не означає визнання самої окупаційної влади.

Некоректно було б ототожнювати ситуації в Намібії та Україні. У Намібії діяли офіційні державні органи, утворені державою-окупантом, до того ж, країна була окупована повністю. Натомість в Україні окупованою є лише частина території, у АР Крим діють офіційні органи РФ. Ба більше, на окремих територіях Донецької та Луганської областей функціонують нелегітимні органи самопроголошених «ДНР» і «ЛНР». Крім того, «процитовані рішення ЄСПЛ не стосуються безпосередньо питань встановлення фактів народження та смерті, а сформульовані при розгляді питання про вичерпання національних засобів захисту, тим не менше висловлену ЄСПЛ позицію слід сприймати в більш широкому контексті» [3].

Вперше у практиці українського судочинства «намібійські принципи» були використані Попаснянським районним судом Луганської області 20 серпня 2015 року (справа № 423/880/15-ц). Заявниця звернулася до суду з метою встановлення факту народження дитини і його реєстрації згідно законодавства України. Головуюча суддя Архипенко А. В. ухвалила рішення, згідно з яким суд задовольнив заяву та визнав факт народження дитини.

Про обов'язковість взяття до уваги документів, що були прийняті на непідконтрольній території нагадав Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ (далі – ВССУ) у своєму Інформаційному листі від 11 квітня 2017 року (№9-697/0/4-17). В ньому ВССУ наголосив, що «з огляду на практику ЄСПЛ у справах проти Туреччини, а також Молдови та Росії, документи, видані органами та установами (зокрема лікувальними закладами), що знаходяться на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою, як виняток можуть братись до уваги судом та оцінюватись разом з іншими доказами в їх сукупності та взаємозв'язку під час розгляду справ у порядку ст. 2571 ЦПК» [1].

Отже, підсумовуюючи все вищенаведене, «намібійські винятки» - це принцип міжнародного права, згідно з яким документи, прийняті нелегітимною владою на окупованих територіях, повинні визнаватися судами, якщо їх ігнорування може призвести до істотних порушень прав та свобод громадян. Українські суди активно використовують у своїй практиці «намібійські принципи», задля реалізації верховенства права та гарантування соціальних цінностей, передбачених ст. 3 Конституції України.

Список використаної літератури:

1. «Намібійський виняток». *Закон і бізнес* : веб-сайт. URL: https://web.archive.org/web/20180829212039/http://zib.com.ua/ua/print/128490-vss_zaboroniv_dnr_ta_lnr_u_rishennyah_nazivati_respublikami_.html (дата звернення: 22.04.23).
2. Нестерович В. Ф. Верховенство права та забезпечення прав людини на тимчасово окупованих територіях України. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2017. т. 200. С. 85-92.
3. Рішення від 24.02.2016 р. про встановлення факту смерті на окупованій території із застосуванням "Намібійських винятків". *Микола Вікторович Мазур* : персональний веб-сайт. URL: <https://web.archive.org/web/20180905122700/http://mv-mazur.at.ua/> (дата звернення: 22.04.23).

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ОКУПОВАНОЇ ТЕРИТОРІЇ

Питання правового режиму воєнного стану є багатоаспектним і регулюється багатьма законодавчими й підзаконними актами. Після повномасштабного вторгнення РФ в Україну 24 лютого стало актуальним питання щодо перегляду й доповнення законодавства, щоб адаптувати чинну нормативну базу до сучасних реалій.

Законодавством України, зокрема ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» визначено, що тимчасово окупована територія України є невід'ємною частиною території України, на яку поширюється дія Конституції та законів України.

Які території належать до тимчасово окупованих:

1) сухопутна територія Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, внутрішні води України цих територій;

2) внутрішні морські води і територіальне море України навколо Кримського півострова, територія виключної (морської) економічної зони України вздовж узбережжя Кримського півострова та прилегло до узбережжя континентального шельфу України, на які поширюється юрисдикція органів державної влади України відповідно до норм міжнародного права, Конституції та законів України;

3) повітряний простір над територіями, зазначеними у пунктах 1 і 2 цієї частини [1];

4) Донецька, Запорізька, Луганська, Харківська та Херсонська області.

Нормативно-правовими актами, що регулюють правовий режим окупованої території варто виокремити наступні. Конституція України, Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», Закон України «Про прикордонний контроль», Кримінальний Кодекс України (стт. 332¹, 438.), Кримінальний процесуальний кодекс України, КУпАП (стт. 202, 204²), Розпорядження КМ України «Про тимчасове закриття пунктів пропуску через державний кордон та пунктів контролю» [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7]. Варто зауважити, окупація території України Російською Федерацією не означає припинення дії законодавства України, на цю територію **поширюється дія законів України.**

Звертаючись до питання громадян на окупованих територіях, а саме громадянами якої держави стають жителі, варто підкреслити, **оформлення документів, що підтверджують громадянство України**, посвідчують особу чи її спеціальний статус, громадянам, **які проживають на окупованій території та осіб, які переселилися** з тимчасово окупованої території, здійснює центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції).

Для внесення відомостей до паспортного документа про місце проживання або місцеперебування громадян, зазначених у частинах першій та другій цієї статті, може використовуватися інформація з Державного реєстру виборців.

На тимчасово окупованій території на строк дії Закону «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», поширюється особливий правовий режим перетину меж тимчасово окупованої території (детальніше розглянемо у наступному питанні), вчинення правочинів, проведення виборів та референдумів заборонено (парламентські вибори у мажоритарних округах півострову більше проводяться не будуть, навіть у разі дострокового припинення повноважень обраних там раніше депутатів.) [1].

На тимчасово окупованій території забороняється діяльність, що підлягає державному регулюванню (ліцензування, отримання дозвільних документів, сертифікація та інша) господарська діяльність, ввезення та/або вивезення товарів військового призначення, організація залізничних, автомобільних, морських, річкових, поромних, повітряних сполучень. Заборонено також користування державними ресурсами, в тому числі природними, фінансовими і кредитними, заборонено здійснення грошових переказів, а також фінансування або інше сприяння вищепереліченої діяльності. Належна до державного регулювання господарська діяльність допускається у випадках, якщо вона відповідає державним інтересам України, мирному врегулюванню конфлікту, деокупації чи гуманітарним цілям.

Громадяни України мають право на вільний та безперешкодний в'їзд на тимчасово окуповану територію і виїзд з неї через контрольні пункти в'їзду-виїзду за умови пред'явлення документа, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України. Громадяни України, які не проживають в Криму, а також усі іноземці змушені будуть отримувати для подорожей до півострова спеціальний дозвіл у центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції. За порушення режиму проїзду та виїзду з Криму з метою заподіяння шкоди інтересам держави закон передбачає покарання у вигляді 3 років ув'язнення з конфіскацією транспортного засобу.

Набуття та припинення права власності на нерухоме майно, яке знаходиться на тимчасово окупованій території, здійснюється відповідно до законодавства України за межами тимчасово окупованої території. У разі неможливості здійснення державним реєстратором повноважень щодо державної реєстрації речових прав на нерухоме майно. На тимчасово окупованій території будь-який правочин щодо нерухомого майна, у тому числі щодо земельних ділянок, вчинений з порушенням вимог Законодавства, вважається недійсним з моменту вчинення і не створює юридичних наслідків.

Набуття права власності на майно на тимчасово окупованій території допускається лише у разі спадкування за законом чи за заповітом, якщо спадкоємці відносяться до однієї з черг спадкоємців за законом України Закон заборонив укладання будь-яких правочинів щодо нерухомого майна фізичних осіб, які тимчасового вибули з окупованої території. Тобто, держава не визнає відчуження майна у громадян України, яке відбудеться без їхньої волі.

Держава Україна буде визнавати тільки ті угоди купівлі-продажу майна в Криму, які були здійсненні відповідно до українського законодавства. Уряд буде зобов'язаний визначити спеціальний орган, який буде реєструвати такі угоди в Україні.

У зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя судами Автономної Республіки Крим та міста Севастополя на тимчасово окупованих територіях, змінюється територіальна підсудність судових справ, зокрема, розгляд:

- цивільних справ, підсудних місцевим загальним судам, розташованим на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, — місцевими загальними судами міста Києва, що визначаються Апеляційним судом міста Києва;
- адміністративних справ, підсудних місцевим загальним судам як адміністративним судам, розташованим на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, – місцевими загальними судами міста Києва, що визначаються Київським апеляційним адміністративним судом;
- цивільних справ, підсудних загальним апеляційним судам, розташованим на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, — Апеляційним судом міста Києва;
- господарських справ Господарського суду Автономної Республіки Крим – Господарським судом Київської області;
- кримінальних проваджень, підсудних місцевим (районним, міським, районним у містах, міськрайонним судам), розташованим на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, – одним з районних судів міста Києва, визначеним Апеляційним судом міста Києва;
- кримінальних проваджень, підсудних Апеляційному суду Автономної Республіки Крим та Апеляційному суду міста Севастополя, — Апеляційним судом міста Києва.

Україна вживає всіх необхідних заходів щодо гарантування прав і свобод людини і громадянина, передбачених Конституцією та законами України, міжнародними договорами, усім громадянам України, які проживають на тимчасово окупованій території. Україна зобов'язується підтримувати і забезпечувати економічні, фінансові, політичні, соціальні, інформаційні, культурні та інші зв'язки з громадянами України, які проживають на тимчасово окупованій території [2].

Соціальному забезпеченню підлягають всі категорії громадян України, які залишилися проживати на окупованій території чи переселилися на материкову частину.

Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» передбачено, що для громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території або переселилися з неї, реалізація прав на зайнятість, пенсійне забезпечення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, на надання соціальних послуг виплата пенсій громадянам України здійснюється відповідно до законодавства України.

Громадяни похилого віку, особи з інвалідністю, діти-інваліди та інші громадяни України, бездомні особи які перебувають у складних життєвих обставинах та проживають на тимчасово окупованій території, мають право на отримання соціальних послуг відповідно до законодавства України.

Громадяни України, які звільнилися з роботи (припинили інший вид зайнятості) та переселилися з тимчасово окупованої території, за відсутності документів, що підтверджують факт звільнення (припинення зайнятості), **реєструються як безробітні та отримують забезпечення та соціальні послуги за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття за даними Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.**

Громадянам України, які переселилися з тимчасово окупованої території та не мають документів, необхідних для надання статусу безробітного (паспорт громадянина України, реєстраційний номер облікової картки платника податків тощо), статус безробітного може надаватися за умови пред'явлення тимчасового посвідчення, що підтверджує особу громадянина України. **До отримання документів та відомостей про періоди трудової діяльності, заробітну плату (дохід), страховий стаж допомога по**

безробіттю цим особам призначається у мінімальному розмірі. Перереєстрація безробітних, які переселилися з тимчасово окупованої території, здійснюється державною службою зайнятості за місцем перебування особи у порядку. Громадяни України, які переселилися з тимчасово окупованої території, мають право на отримання матеріального забезпечення та соціальних послуг відповідно до законодавства за фактичним місцем проживання, перебування. **Для осіб, які здобували освітній рівень!** Громадяни України, які проживають на тимчасово окупованій території або переселилися з неї, мають право на продовження здобуття певного освітнього рівня на території інших регіонів України за рахунок коштів державного бюджету [1].

Список використаної літератури:

1. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15 квітня 2014 р. №1207-VII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. №26. Ст. 892. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> (дата звернення: 18.04.2023).
2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 18.04.2023).
3. Про прикордонний контроль : Закон України від 05 листопада 2009 р. № 1710-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 6. Ст. 46. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1710-17#Text> (дата звернення: 18.04.2023).
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 р. №2341-III. *Відомості Верховної Ради*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 18.04.2023).
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 квітня 2010 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10. № 11-12. № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 18.04.2023).
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 – 212-24) : Закон України від 07 грудня 1984 р. № 8073-1 – X. *Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР)*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 18.04.2023).
7. Про тимчасове закриття деяких пунктів пропуску через державний кордон та пунктів контролю : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 лютого 2022 р. № 188-2022-р. *Відомості Верховної Ради*. 2022. № 188-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 18.04.2023).

І.М. Павліченко, ст. викладач каф. права та правоохоронної діяльності
А.В. Крученко, студентка гр. П-9 ФНБПМВ
Державний університет «Житомирська політехніка»

ПОВНОВАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, указом Президента України № 64/2022 було введено воєнний стан в Україні із 5 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб [2]. Після закінчення 30 діб ця процедура неодноразово продовжувалася. Так, указом Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» від 17 травня 2022 року №341 строк дії воєнного стану в Україні було продовжено з 5 годин 30 хвилин 25 травня 2022 року строком на 90 діб [3]. І указами Президента України №573/2022, № 757/2022 і №58/2023.

Воєнний стан в Україні є особливим правовим режимом не тільки в діяльності органів влади чи місцевого самоврядування, але і поліції, яка в разі необхідності забезпечує відбиття агресії проти України, слідкує за громадським порядком та безпекою в країні в цілому. Ці функції на разі і покладені на Національну поліцію України.

Питання діяльності Національної поліції України в умовах воєнного стану розглядалися у багатьох наукових працях: Р. В. Куська, В. М. Ковбаси, Т. В. Дрозду, О. І. Ульянова, М. П. Кучерявенка, У. В. Гуцаленка, С. С. Засунька, С. О. Кузніченка та інших.

Національна поліція України (поліція) – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [4].

У ст. 8 Закону України «Про Національну поліцію» зазначено, що під час дії воєнного стану поліція діє згідно із призначенням та специфікою діяльності з урахуванням тих обмежень прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, що визначаються відповідно до Конституції України та Закону України «про правовий режим воєнного стану» [5].

Під час дії воєнного стану працівники Національної поліції України набули нових повноважень, які є необхідними для виконання, а саме:

1. Національна поліція бере участь відповідно до повноважень у забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації у разі їх введення на всій території України або в окремій місцевості [5].

2. Здійснює у взаємодії зі Збройними силами України, Національною гвардією України, Державною прикордонною службою України, Державною спеціальною службою транспорту, Службою безпеки України боротьбу з диверсійно-розвідувальними силами агресора (противника) та не передбаченими законами України воєнізованими або збройними формуваннями [5].

3. Сприяє Державній прикордонній службі України у виявленні каналів незаконного перетинання державного кордону, переміщення зброї, боєприпасів, вибухових речовин та разом із відповідними правоохоронними органами ліквідує такі канали [5].

4. У разі виникнення загрози державному суверенітету України та її територіальній цілісності, а також у ході відсічі збройної агресії проти України органи та підрозділи, що входять до системи поліції, відповідно до законодавства України беруть участь у виконанні завдань територіальної оборони, забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану у разі його оголошення на всій території України або в окремій місцевості [5].

5. У ході забезпечення та здійснення заходів правового режиму воєнного стану у разі його оголошення на всій території України або в окремій місцевості, виконання завдань територіальної оборони органи та підрозділи, що входять до системи поліції та дислокуються в межах Автономної Республіки Крим та міста Севастополь, області, міста Києва, підпорядковуються відповідному начальнику Головного управління Національної поліції в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, області, місті Києві [5].

6. За письмовим запитом в установленому законом порядку безоплатно одержує від державних органів, органів місцевого самоврядування, юридичних осіб державної форми власності інформацію, необхідну для виконання визначених Законом України «Про Національну поліцію» завдань та повноважень поліції, у тому числі стосовно військовополонених, у вигляді та у формі, що зазначені в такому запиті. Суб'єкти, яким адресовано відповідний запит, зобов'язані протягом трьох днів, а в разі неможливості – не пізніше десятиденного строку з дня отримання запиту, надати відповідну інформацію або повідомити про причини, що перешкоджають її наданню [5].

7. Під час дії воєнного стану, у разі необхідності відбиття нападу, що загрожує життю чи здоров'ю поліцейського або іншої особи, а також усунення небезпеки у стані крайньої необхідності або при затриманні особи, яка вчинила правопорушення та/або чинить опір поліцейському, поліцейський має право використати підручні засоби [5].

Під час виконання своїх повноважень поліція може застосовувати заходи примусу і це передбачено статтею 42 Закону України «Про Національну поліцію», до них належать: фізичний вплив (сила), застосування спеціальних засобів, застосування вогнепальної зброї.

Фізичним впливом є застосування будь-якої фізичної сили, а також спеціальних прийомів боротьби з метою припинення протиправних дій правопорушників [4].

Спеціальні засоби як поліцейські заходи примусу – це сукупність пристроїв, приладів і предметів, спеціально виготовлених, конструктивно призначених і технічно придатних для захисту людей від ураження різними предметами, тимчасового ураження людини, пригнічення чи обмеження волі людини шляхом здійснення впливу на неї чи предмети, що її оточують, з чітким регулюванням підстав і правил застосування таких засобів та службових тварин. Спеціальними засобами можуть бути: гумові та пластикові кийки, електрошокові пристрої, кайданки, сітки для зв'язування, засоби примусової зупинки транспорту, гранати, службові собаки, водомети, бронемашини тощо [4].

Під час дії воєнного стану у разі застосування поліцейським заходу примусу передбаченого статтею 42 Закону України «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану» стосовно осіб, які здійснюють агресію проти України, та завдання зазначеним особам тілесних ушкоджень, каліцтва, застосування вогнепальної зброї, за наявності можливості, з урахуванням подій на відповідній території, поліцейський усно або за допомогою засобів комунікаційного зв'язку повідомляє свого безпосереднього керівника, який у разі необхідності за можливості повідомляє центральний орган управління поліції та відповідного прокурора [5].

Національна поліція України це багатофункціональний орган виконавчої влади, що спрямований на служіння суспільству від імені держави, який реалізує національні інтереси під час режиму воєнного стану. До таких національних інтересів можна віднести: забезпечення конституційних прав і свобод громадян, захист від тероризму, забезпечення екологічної безпеки, протидії воєнним загрозам. Наскільки ефективними будуть форми і методи забезпечення режиму воєнного стану, значною мірою залежить від гнучкості та динаміки застосування сил і засобів Національної поліції України. Водночас у питанні забезпечення режиму воєнного стану також важливим є вдосконалення форм і методів взаємодії поліції та цивільних. Працівники Національної поліції України на сьогоднішній день стикаються з багатьма викликами, наприклад: внутрішня загроза військового стану України, тероризм, низький рівень правопорядку тощо.

Отже, головним завданням Національної поліції України під час режиму воєнного стану є забезпечення внутрішнього порядку та безпеки на всій території держави, що досягається шляхом боротьби зі злочинністю, протидії тероризму та забезпеченням громадської безпеки.

Список використаної літератури:

1. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
2. Указ Президента України «Про введення воєнного стану» від 24.02.2022 № 64 URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
3. Указ Президента України «Про продовження воєнного стану» від 17.05.2022 № 341 URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3412022-42617>
4. Закон України «Про Національну поліцію» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
5. Закон України «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#n34>

О.М. Пивовар, студентка гр. ПМ-3 ФНБПМВ
Науковий керівник: І.М. Леган, д.ю.н., доц., проф. каф. права та правоохоронної діяльності
Державний університет «Житомирська політехніка»

ІНСТИТУТ ВІЙСЬКОВОГО ОМБУДСМЕНА: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ

Умови воєнного стану в Україні ставлять питання захисту прав та інтересів військовослужбовців на новий рівень. Військовий омбудсмен може забезпечити ефективний механізм захисту прав та свобод військовослужбовців, а також сприяти зміцненню військової дисципліни та порядку в Збройних Силах України. Враховуючи важливість військової служби та збройних сил для національної безпеки нашої держави, дослідження питання створення інституту військового омбудсмена є актуальним та вимагає подальшого дослідження з метою визначення можливостей та перспектив його реалізації. У межах даного дослідження було охарактеризовано зарубіжний досвід створення та функціонування інституту військового омбудсмена у країнах світу та розглянуто перспективи створення такого інституту в Україні.

Аналізу інституту військового омбудсмена присвячено праці таких відомих вчених-юристів, як Боберська К., Беланюк М., Зейналова Н., Мельник Ю., Медвідь Ю., Янковий М. та інші.

При специфічних умовах в різний час та в різних країнах (Швеції, Норвегії, Німеччині, Канаді та ін.) було введено посаду омбудсмена з метою здійснення контролю за дотриманням прав військовослужбовців (військовий омбудсмен). Вперше таку посаду було введено у Швеції в 1915 р., яка відіграла важливу роль під час двох світових воєн [5]. Проте, після Другої світової війни випадки скарг до військового омбудсмену істотно зменшилися і в 1968 р. його повноваження перейшли до загального парламентського омбудсмену.

Аналіз літератури свідчить про те, що у багатьох країнах світу інститут військового омбудсмена з'явився після Другої світової війни, коли стало зрозуміло, що потрібно забезпечити захист прав військовослужбовців, які виконують небезпечну роботу для захисту країни.

Для прикладу, у Норвегії військовий омбудсмен був створений у 1953 році. Ця посада була встановлена як незалежний механізм контролю за військовими силами та їх діяльністю відповідно до стандартів міжнародного права. Військовий омбудсмен Норвегії має право отримувати скарги від військовослужбовців, членів їх сімей та цивільних осіб, які працюють на військових об'єктах. Він також має право здійснювати незалежні розслідування, щоб з'ясувати обставини скарг та дій військових службовців. Військовий омбудсмен Норвегії має широкі повноваження, включаючи право вимагати доступ до будь-якої інформації, пов'язаної з діяльністю військових сил, а також право приймати військовослужбовців на особисті зустрічі. Він також здійснює регулярний моніторинг умов життя та роботи військовослужбовців [6].

У Канаді офіс військового омбудсмена було створено в 1998 році, а сам омбудсмен - це незалежна від військової ієрархії посада, яка функціонує як зв'язковий ланцюжок між військовослужбовцями, їх родинами та військовими органами управління. Омбудсмен допомагає військовослужбовцям та їхнім родинам у вирішенні проблем, що стосуються військової служби, та забезпечує дотримання їхніх прав та свобод. У цій країні військовий омбудсмен займається різного роду питаннями, включаючи скарги військовослужбовців на порушення їхніх прав та свобод, питаннями щодо допуску до військової служби, доступу до медичної допомоги та соціальних послуг, питаннями дискримінації та насильства у військовому середовищі, проблемами із пенсійним забезпеченням тощо. Військовий омбудсмен у Канаді має право звертатися до військових органів управління та уряду з пропозиціями щодо змін у законодавстві та політиці військової служби, а також виступати з публічними заявами щодо проблем військовослужбовців. Крім того, військовий омбудсмен може проводити свої дослідження та аудити з метою виявлення проблем військової служби та запропонувати шляхи їх ефективного вирішення [4].

Широкими повноваженнями з-поміж інших відрізняється військовий омбудсмен у Федеральній Республіці Німеччини, який з'явився у 1955 році внаслідок перебудови німецьких збройних сил після Другої світової війни. Згідно зі змінами Основного закону, внесеними з приводу приєднання країни до НАТО, і шляхом спеціального закону, в Німеччині створено повноважний Бундестагу з питань оборони як допоміжний орган при здійсненні парламентського контролю у сфері оборони та безпеки. Призначається ця особа президентом, після того як він отримав підтримку більше половини членів Бундестагу шляхом таємного голосування. Дана посадова особа має статус федерального міністра, може бути залучений будь-яким солдатом, але може діяти і за своєю ініціативою, за вказівкою Бундестагу або Комітету оборони [3].

Тобто, з огляду на вищезазначене, у країнах, де існує інститут військового омбудсмена, його функції включають захист прав військовослужбовців, у тому числі права на здоров'я, життя та безпеку, житлові та соціальні питання, військову дисципліну. У деяких країнах військовий омбудсмен має право виконувати функції медіатора та підтримувати діалог між військовослужбовцями та командуванням.

В Україні посада омбудсмена існує з 1998 року і називається «Уповноважений Верховної Ради України з прав людини». Відповідно до ч.2 ст. 11 Закону України «Про національну безпеку України» громадяни, які вважають, що їх права, свободи чи законні інтереси порушено рішеннями, діями, бездіяльністю складових сектору безпеки і оборони чи їх посадових осіб, мають право звертатися до суду, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, використовувати будь-які інші механізми захисту прав і свобод, передбачені законодавством України [1]. Однак, слід зазначити, що Уповноважений Верховної Ради з прав людини через широкий спектр функцій своєї діяльності фізично та об'єктивно нездатний занурюватися у вирішення конкретних проблем армії, які є надзвичайно поширеним явищем в умовах воєнного стану в країні. У зв'язку з цим, в Україні створення ефективного механізму захисту прав військовослужбовців у вигляді військового омбудсмена дозволить уникати необґрунтованих обмежень в правах та сприятиме розвитку демократичного суспільства в цілому.

Заслуговує на увагу проект голови громадської організації «Рух суспільних ініціатив» Наталії Зейналової щодо інституту військового омбудсмена, в якому дослідниця розглядає призначення такої посадової особи Верховною Радою України, за поданням Міністра оборони України, а функції інституту військового омбудсмена за запитом повинні бути проведені у вигляді розслідування щодо будь-якої справи, яка є предметом письмового запиту [2].

На нашу думку, для України найбільш прийнятним видається використання досвіду Німеччини щодо створення інституту військового омбудсмена. Позитивними аспектами цієї моделі можна вважати, по-перше, парламентський шлях призначення Уповноваженого Бундестагу з оборони та відповідно підвищений рівень незалежності його діяльності. По-друге, конституційний рівень закріплення статусу військового омбудсмена. По-третє, широкий перелік повноважень, а також можливість розглядати скарги не лише військовослужбовців, але й громадян, депутатів та навіть із власної ініціативи розпочинати розслідування у випадку, якщо стали відомі факти порушення прав військових. До цього переліку слід додати те, що відсутні у Німеччині будь-які обмеження до формальних вимог щодо термінів подання скарг Уповноваженому, що буде надзвичайно актуальним для України, оскільки доступ військових до подання скарги чи побажання може бути обмежений у зв'язку з перебуванням у зоні бойових дій.

Отже, інститут військового омбудсмена є важливим елементом системи захисту прав та інтересів військовослужбовців. Зарубіжний досвід демонструє, що успішне функціонування цього інституту базується на його незалежності та високому рівні професійності. Україна повинна врахувати цей досвід при створенні власного інституту військового омбудсмена, що допоможе забезпечити ефективний захист прав військовослужбовців в умовах воєнного стану та у післявоєнний період.

Список використаної літератури:

1. Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII «Про національну безпеку України» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
2. Зейналова Н. Проектний офіс реформ: Інститут військового омбудсмена URL: https://ukrainesecuritysector.com/wp-content/uploads/2016/02/PPT_institute_military_2.pdf
3. Офіційний веб-сайт Військового омбудсмена Бундесверу. URL: <https://www.wehrbeauftragter.de/portal/a/wehrbeauftragter/start>
4. Офіційний веб-сайт військового омбудсмена Канади. URL: <https://www.canada.ca/en/ombudsman-national-defence-forces.html>
5. Офіційний веб-сайт військового омбудсмена Швеції. URL: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-200676-om-ombudsman-for-militara-fragan_sfs-2006-76
6. Офіційний веб-сайт Міжнародної асоціації військових омбудсменів (International Association of Ombudsman Institutions for the Armed Forces) URL: <https://www.iaoi.org/>

**І.В. Ряченко, студент гр. П-3 ФНБПМВ
М.О. Падалко, студенти гр. П-3 ФНБПМВ**

**Науковий керівник: Ю.О. Сушицька, ст. викладач каф. права та правоохоронної діяльності
Державний університет «Житомирська політехніка»**

НАДАННЯ ДОПОМОГИ ТА ВІЙСЬКОВОЇ ТЕХНІКИ УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ КРІЗЬ ПРИЗМУ НОВЕЛ МИТНОГО ПРАВА

З початком широкомасштабного вторгнення росії в Україну наприкінці лютого минулого року, надання Україні допомоги, як гуманітарної, так і військової техніки, стало критично необхідним, і, як наслідок, це викликало гостре питання оптимізації, спрощення та ефективності їх митного оформлення. Відповідно до Митного кодексу, митне оформлення – це виконання митних формальностей, необхідних для випуску товарів, транспортних засобів комерційного призначення [1]. Ця процедура є обов'язковою для допомоги та військової техніки на шляху до України та Сил Оборони.

Порівнюючи об'єми допомоги гуманітарної та військової допомоги, доцільно поділити їх на «до» та «після» 24 лютого 2022 року. Перший період – з початку збройного конфлікту на Сході, другий – повномасштабне вторгнення.

За рік активних бойових дій лише США надали військової допомоги, в тому числі техніки, в 17 разів більше (35 млрд доларів США), ніж за 8 років АТО та ООС (близько 2 млрд доларів США), при чому пакет військової допомоги розміром в 600 мільйонів доларів був затверджений лише влітку 2021 року, коли загроза повномасштабного вторгнення стала очевидною [2]. 9 лютого 2023 року, з пресконференції Генсека НАТО Єнса Столтенберга та Держсекретаря США Ентоні Блінкена стало відомо про постачання Україні військової, гуманітарної та фінансової допомоги на суму близько 120 млрд доларів США. [3] Лише через місяць, за словами Єнса Столтенберга, ця сума зросла до 150 млрд доларів США. При цьому, 65 млрд доларів від усієї суми – лише військово-оборонна допомога, яка, в тому числі, включає техніку [4].

Щодо гуманітарної допомоги – ситуація приблизно такої ж пропорційності. За період з 2014 по 2021 рік США надали Україні близько 293 мільйонів доларів на гуманітарну допомогу. При цьому, за перші 20 днів повномасштабного вторгнення Штати виділили більш як 290 мільйонів доларів на гуманітарну допомогу. [5] У 2018 році Верховний представник ЄС з питань закордонних справ та безпекової політики Федеріка Могеріні повідомила, що ЄС надав гуманітарної допомоги на суму в 700 мільйонів євро. [6] За даними видання EU NEIGHBOURS EAST, з початку збройного конфлікту на Сході в 14-тому році, ЄС надав близько 1 млрд євро допомоги східній Україні, переважно гуманітарної допомоги. [7] При цьому, лише за 4 дні з початку повномасштабного вторгнення ЄС виділив 90 мільйонів євро гуманітарної допомоги. А станом на сьогодні з 24 лютого минулого року ця сума сягає більше 630 мільйонів євро безпосередньо від ЄС та 1,7 мільярди євро від держав-членів ЄС, що в сумі перевищує надану Європейським Союзом Україні гуманітарну допомогу з 2014 по 2022 роки.

Враховуючи такі обсяги допомоги та військової техніки, які стали критично необхідні для України, питання максимально спрощеного, але ефективного митного оформлення стало нагальним. Кожен з цих об'єктів має власний порядок такого оформлення, який регулюється відповідними статтями, і, враховуючи сьогоднішні виклики, держава забезпечила досить серйозне спрощення цього процесу задля його пришвидшення. Наприклад, 06 квітня 2022 р. рішенням Кабінету Міністрів України удосконалено форму декларації про перелік товарів, що визнаються гуманітарною допомогою при ввезенні на територію України під час дії воєнного стану, для запровадження можливості подання цієї декларації в електронному вигляді [8]. Відтак, з 14 квітня 2022 року, введено форму електронної декларації для гуманітарної допомоги, що, безумовно, спрощує та пришвидшує оформлення гуманітарної допомоги за рахунок інтеграції з інформаційною системою митниці і, як наслідок, отримуємо більше часу на фізичне оформлення та пропуск транспорту з гуманітарною допомогою. Також, від 3 січня 2023 року, постановою КМУ, БПЛА та їх частини подвійного використання (вважаються невійськовими) визнаються гуманітарною допомогою, а отже при їх оформленні необхідність надання гарантійного листа кінцевого користувача скасована, що дуже полегшує їх оформлення на митниці. Проте, що стосується БПЛА та їх частин військового призначення та ряду інших товарів подвійного призначення, то вони теж можуть бути ввезені як гуманітарна допомога за спрощеною процедурою, кінцевим отримувачем якого, відповідно до гарантійного листа, може бути МО України, МВС України, органи, що перебувають в їх підпорядкуванні або визначені ними, інші військові формування, утворені відповідно до закону та інші суб'єкти, що здійснюють боротьбу з тероризмом відповідно до закону. [9] Щодо змін в сфері безпеки і оборони, то Верховна Рада розширила перелік товарів для потреб безпеки і оборони у період воєнного стану, які звільняють від оподаткування ПДВ. Зокрема, до розширеного переліку додалися порох, вибухові речовини, спеціальна хімія для виробництва боеприпасів, засобів РЕР та РЕБ, автомобілів спеціального призначення,

РЛС, мобільних ремонтних майстерень, які використовуються в оборонних цілях, військових кораблів і катерів [10].

Враховуючи все вищевикладене, вважаємо необхідним акцентувати увагу на наступному. Деякі спрощення митного оформлення та його порядок безсумнівно впливає на розвиток корупційного фактору – наприклад, перевірка декларацій щодо товарів, які ввозяться у спрощеному порядку, донори або особи, які здійснюють переміщення товарів за їх дорученням, вказують в гарантійному листі у якості кінцевого отримувача допомоги військову адміністрацію, хоча вона не є кінцевим отримувачем, а така інформація перевіряється вибірково на підставі ризик-орієнтованого підходу [11]. Що, в свою чергу, і впливає на посилення корупційних схем, оскільки дає можливість вказати фіктивні дані про отримувача. З метою зменшення таких випадків та превентивного недопущення інших, які можуть виникнути в майбутньому, на фоні спрощення різних процедур оформлення та декларування – доцільно ввести більш серйозний контроль за документами, в тому числі за електронними деклараціями, поки самі товари прямують до митниці.

Також, доречно зробити певні висновки і завчасно підготуватись до майбутніх поставок. Наприклад, США розробили та прийняли закон про ленд-ліз для оборони демократії Україною від 09.05.22. [12] При цьому, як йдеться в статті американського видання CBS News: закон покликаний зменшити «тяганину» щодо експорту оборонної техніки зі США в Україну, щоб забезпечити оперативне постачання обладнання [13].

Список використаної літератури:

1. Митний кодекс України № 4495-VI від 13.03.2012 із змінами і доповненнями № 2919-IX від 04.03.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 15.04.2023)
2. Військова допомога Україні на тлі загрози з боку Росії. Які країни допомагають озброюватися. URL: <https://suspilne.media/201353-vijskova-dopomoga-ukraini-na-tli-zagrozi-z-boku-rosii-hto-i-ak-dopomagaie-ozbrouvatisa/>
3. Країни НАТО надали Україні допомоги на близько \$120 млрд, – Столтенберг. URL: <https://espreso.tv/kraini-nato-nadali-ukraini-dopomogi-na-blizko-120-mlrd-stoltenberg>
4. Генсек НАТО: союзники сукупно надали Україні допомогу на 150 млрд євро. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/03/8/697816/>
5. США надають додаткові 186 мільйонів доларів на гуманітарну допомогу Україні. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/ssha-nadayut-dodatkovyi-186-milyoniv-dolariv-na-gumanitarnu-dopomogu-ukrajini-novini-ukrajina-11745568.html>
6. ЄС з 2014 року надав Україні гуманітарної допомоги на €700 мільйонів — Могеріні. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2419638-es-z-2014-roku-nadav-ukraini-gumanitarnoi-dopomogi-na-700-miljoniv-mogerini.html>
7. Солідарність ЄС з Україною. URL: https://eunighbourseast.eu/wp-content/uploads/2022/02/str_euassistanceto_ukraine_factsheet_28-01-2022_copy.pdf
8. Постанова Кабінету Міністрів України від 06.04.2022 № 409 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 1 березня 2022 р. № 174». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/409-2022-%D0%BF#Text>
9. Уряд затвердив чергові спрощення щодо пропуску товарів гуманітарної допомоги. URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/uriad-zatverdiv-cherгови-sproshchennia-shchodo-propusku-tovariv-gumanitarnoyi-dopomogi-1049>
10. Розширено перелік товарів для потреб безпеки і оборони у період воєнного стану, які звільнять від оподаткування ПДВ. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/218759_rozshireno-perelk-tovarv-dlya-potreb-bezpekioboroni-u-perod-vojnogo-stanu-yak-zvlnyat-vid-opodatkovannya-pdv
11. Окремі аспекти благодійної (гуманітарної) допомоги в умовах воєнного стану: відповіді на найпоширеніші питання. URL: <https://www.hsa.org.ua/lectors/vira-kozina/articles/okremi-aspekti-blagodiinoyi-gumanitarnoyi-dopomogi-v-umovax-vojenного-stanu-vidpovidi-na-naiposirenisi-pitannia>
12. Закон США про ленд-ліз: що це та яке значення програма матиме для України. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/05/09/stattja/polityka/zakon-ssha-pro-lend-liz-ce-ta-yake-znachennya-prohrama-matyme-ukrayiny>
13. Congress passes bill letting U.S. lend weapons systems to Ukraine. URL: <https://www.cbsnews.com/news/lend-lease-ukraine-weapons-bill-passes-congress/>

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ В УКРАЇНІ

Україна як правова держава зобов'язана захищати права та свободи дітей, але в даний період вона знаходиться у стані війни з росією, тому в Україні існує проблема повної реалізації механізму захисту прав дитини, а сам механізм суттєво послаблений. Діти в умовах збройного конфлікту захищаються нормами міжнародного гуманітарного та національного права. Росія систематично та зухвало порушує Женевські конвенції, хоча є їх державою-учасницею, не дотримується міжнародних декларацій та норм міжнародного гуманітарного права. Російські збройні сили також постійно порушують Конвенцію ООН про права дитини, зокрема ст. 38, якою проголошено захист дітей від час збройних конфліктів.

Так, російські війська неодноразово застосовували недозволену зброю. Наприклад, 4 квітня 2022 року окупанти обстріляли касетними боеприпасами цивільну інфраструктуру Миколаєва, внаслідок чого загинула 1 дитина, а 30-31 березня на Слобожанщині були використані фосфорні боеприпаси, якими поранено 4 дітей. Війська РФ свідомо і регулярно здійснюють обстріли житлових кварталів, соціальної інфраструктури, об'єктів життєзабезпечення.

РФ створює гуманітарну кризу в окупованих населених пунктах. Зокрема, порушено ст. 55 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. У Херсоні окупанти захопили склад із ліками, продуктами та дитячим харчуванням. Зафіксовано систематичні випадки, коли росіяни не пропускали гуманітарну допомогу, перешкоджали виїзду мешканців під час облоги, розкрадали і знищували магазини та склади з продуктами і навіть безпосередньо відбирали їжу в місцевих жителів.

Військові РФ порушують право на життя і захист від жорстокого ставлення, порушуючи ст. 37 Конвенції ООН про права дитини, ст. 3 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими. 18 березня з-під завалів Чернігівського гуртожитку рятувальники витягли тіла семирічних двійнят. Російські військові вдаються до катувань цивільного населення, зокрема дітей,

Військові РФ порушують право дітей на охорону здоров'я (ст. 24 Конвенції ООН про права дитини). Вони обстрілюють лікарні та створюють інфраструктурні медичні проблеми

Російські військові вчиняють злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. Наприклад, порушено ст. 34 про право на захист від сексуального насильства Конвенції ООН про права дитини. Так, після звільнення окупованих міст і сіл Полісся, Сіверщини й Слобожанщини стало відомо про масові випадки зґвалтувань окупантами, зокрема, на жаль, і дітей.

Також російські військові порушують право дитини на захист від вербування і участі у війні, передбачені в ст. 38 Конвенції ООН про права дитини. Військові РФ використовують українських дітей із тимчасово окупованих територій у воєнних цілях. Зокрема, дітей і підлітків змушують поширювати через інтернет-пропагандистські матеріали та діставати воєнну інформацію: розташування української військової техніки, складів зброї, блокпостів тощо. Росіяни блокують евакуацію та обстрілюють евакуаційний транспорт з дітьми, тобто порушують ст. 17 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни. Збройні сили РФ порушують домовленості про евакуацію та зелені коридори, викрадають і примусово вивозять дітей, чим порушують ст. 49 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни. Уповноважена Президента України з прав дитини та дитячої реабілітації Дар'я Герасимчук повідомила, що станом на 2 травня до РФ і так званих «ЛДНР» вивезли вже понад 180 тисяч українських дітей.

Отже, все вищеперераховане – це злочини проти українських дітей, які не мають строків давності. Національним та міжнародним законодавством передбачено механізми захисту прав дітей під час воєнних дій. Сьогодні українська влада та народ України, міжнародна світова спільнота та санкції, введені щодо російської федерації «запустили» цей механізм, зокрема, щодо відновлення та захисту прав дітей. Розплата буде справедливою.

Список використаної літератури:

1. Ювенальні прокурори: 361 дитини загинула внаслідок збройної агресії РФ в Україні 08.08.2022
2. URL:<https://wz.lviv.ua/news/469207-yuvenalni-prokurory-361-dytyna-zahynula-vnaslidok-zbroinoi-ahresii-rf-v-ukraini>.
3. КОНВЕНЦІЯ ООН про права дитини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
4. Сімейний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
5. Цивільний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/435-15#top>.

Ю.О. Сушицька, ст. викладач каф. права та правоохоронної діяльності
Я.В. Решивська, студентка гр. П-3 ФНБПМВ
Державний університет «Житомирська політехніка»

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕЖИМУ ІМПОРТУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Імпорт має важливе значення для національної економіки: через нього відбувається наповнення ринку якісними товарами, технологіями та товарами, що не виробляються на території України; налагодження взаємовідносин в економічній сфері між Україною та іншими державами, насамперед ЄС, що сприяє євроінтеграції.

24 лютого 2022 року стався масштабний колапс не лише в житті кожного українця, але й в сфері експортно-імпортних операцій. Однак з метою якнайшвидшого забезпечення функціонування економіки Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Національний банк України впровадили велику кількість постанов, розпоряджень, указів, нормативно-правових актів, які передбачали заходи щодо імпорту, експорту та ведення логістики під час воєнного стану.

З першого дня широкомасштабної війни було прийнято Постанову КМУ №153 «Про окремі питання щодо забезпечення здійснення імпорту», якою встановлено перелік товарів критичного імпорту (товарів, за якими держава дає змогу проводити транскордонні валютні платежі). Такі товари поділялись на чотири підгрупи: сектор енергетики, сектор безпеки та оборони, забезпечення життєдіяльності населення та забезпечення функціонування виробничих підприємств. З 9 липня 2022 року цей перелік майже повністю скасовано, діють лише деякі обмеження щодо імпорту послуг.

Впровадження воєнного стану в Україні вплинуло зокрема й на внесення змін до митного законодавства України: Законом України від 24.03.2022 № 2142 було внесено зміни до п.п. 9–14 Перехідних положень Митного кодексу України: звільнено від оподаткування товарів та транспортних засобів ввізним митом (всіх суб'єктів господарювання) та ПДВ (суб'єктів господарювання, які зареєстровані платниками єдиного податку I, II та III (крім тих, що сплачують 3 % доходу) груп) [5]. Ці норми вводились законодавцями з метою сприяння забезпечення населення необхідними товарами та уникнення дефіцитів, викликаних зупиненням виробництва окремих товарів та допомоги тим, хто ввозить автомобілі для потреб армії. Однак такі зміни тривали недовго, вже 21 червня 2022 ВРУ приймає ЗУ №2325-IX, яким було повернуто обов'язковість сплати мита та оподаткування ПДВ на імпортні товари та розмитнення авто від 1 липня 2022 року [7].

До припинення чи скасування воєнного стану на території України за митним законодавством наразі:

- Запроваджено спрощений порядок подання декларацій, а саме: декларування товарів, що ввозяться на митну територію України для вільного обігу, може здійснюватися шляхом подання попередньої митної декларації, яка містить всю необхідну інформацію для випуску товарів. При цьому доставка та пред'явлення цих товарів митному органу, яким оформлена така попередня митна декларація, не є обов'язковими (Постанова КМУ №236 «Деякі питання митного оформлення окремих товарів, що ввозяться на митну територію України у період дії воєнного стану» від 09.03.2022 [1]).

- Діє полегшена процедура декларування гуманітарної допомоги у разі перетину митного кордону України особою, яка перевозить цей товар. Для митного оформлення замість митної декларації надається «Декларація про перелік товарів, що визнаються гуманітарною допомогою», також скасовано всі заходи нетарифного врегулювання (Постанова КМУ №174 від 01.03.2022 «Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану» [2]).

- Запроваджена спрощена процедура звільнення від оподаткування ПДВ лікарських засобів, медичних виробів та допоміжних засобів до них. Наразі не потрібно отримувати довідку від МОЗ чи особи, уповноваженої на здійснення закупівель у сфері охорони здоров'я (Постанова КМУ № 291 від 16.03.2022 «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2015 р. № 1153 і від 7 березня 2022 р. № 216»).

В період воєнного стану розпочались глобальні процеси щодо зміни митного законодавства, які сприяють як спрощенню митних процедур так і євроінтеграції України. З 1 жовтня 2022 року Україна офіційно стала 36-м членом Конвенції про процедуру спільного транзиту: це дозволяє застосовувати європейські транзитні правила; очікується, що завдяки ратифікації Конвенції відбудеться значне прискорення та здешевлення руху товарів, від якого виграють експортери, перевізники та імпортери. Цього ж дня Україна також стала членом Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами: що спрощує формальності у торгівлі товарами з європейськими державами та дозволить виконати умови для приєднання до процедури спільного транзиту.

На період дії правового режиму воєнного, надзвичайного стану, окрім митного законодавства, внесені зміни й до податкового законодавства, які стосуються імпорту товарів ЗУ «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» №2120-IX від 15.03.2023 [6]. Змінами, зокрема, передбачено:

- режим звільнення від оподаткування ПДВ операцій з ввезення та постачання та на митній території України окремих товарів для здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони; операцій з ввезення та постачання на митній території України спеціальних засобів індивідуального захисту та бронезилетів для добровільних формувань територіальних громад, утворених відповідно до законів України; операцій з добровільної передачі або відчуження товарів, зокрема й підкацизних на користь ЗСУ та підрозділів територіальної оборони, без попереднього або подальшого відшкодування їх вартості;

- запровадження ставки ПДВ 7 % до операцій з ввезення та постачання пального та нафтопродуктів;
- неврахування громадськими об'єднаннями та/або благодійними організаціями поставлених товарів як благодійної допомоги за обрахунку граничного обсягу для цілей реєстрації платниками ПДВ .

Найкраще продемонструє наслідки змін в законодавстві щодо регулювання імпорту статистика, розроблена R&D центром YouControl: за 10 місяців 2022 року сумарний імпорт товарів склав близько 44 млрд дол. (76,8 % порівняно з аналогічним періодом 2021 року). Однак наприкінці 2022 року показники імпорту наблизились до довоєнних, що свідчить про пристосування підприємств до вимушених труднощів, значно налагоджено міжнародну логістику та процес митного оформлення товарів.

За 2022 змінились топ-5 імпортних товарів: найбільше було завезено товарів з категорії нафта та нафтопродукти (15,6 %); другу сходинку посіла категорія автомобілі легкові та інші моторні засоби (5,8 %); третю – гази нафтові складає (4,1 %); четверту – категорія товарів «інше», яка піднялась зі 107 місця у 2021 році (3,7 %): це можна пояснити прямим впливом повномасштабного вторгнення, адже до категорії інші товари відносяться: дипломатичний вантаж, міжнародні експрес-відправлення, консолідований вантаж та гуманітарна допомога; п'яте місце залишила за собою категорія лікарські засоби (2,9 %).

Висновки. Проаналізувавши вищевикладене, можна стверджувати, що попри на випробування, які доводиться долати Україні, законодавство досить швидко та гнучко підлаштовується під потреби, а також відповідає вирішенню пріоритетних завдань: забезпечення національної безпеки та оборони, усунення можливості утворення дефіциту товарів, підтримка функціонування підприємств та економіки України.

Однак швидкість змін законодавства змушує підприємців постійно слідкувати за змінами та перелаштовувати свою діяльність, нагадуючи гру в пінг-понг. Наприклад, наприкінці березня 2022 року ВРУ ухвалила рішення про скасування ввізного мита та ПДВ для імпорту та зняття оподаткування товарів, що ввозяться платниками єдиного податку. Ці податкові пільги у житті, хоч і зі скрипом, почали діяти лише з 11 квітня, через що багато компаній негайно перейшли із загальної системи оподаткування на єдиний податок 2 %; імпортери зробили закупівлі товарів з урахуванням скасованих мит та ПДВ. Це спонукало бізнес знову працювати, активізувало український ринок, нехай і зі зниженим надходженням податків до бюджету. Не минуло й трьох тижнів, як ми отримали новий законопроект № 7311 – згідно з яким поновлюється сплата ПДВ та мита при імпорті товарів. Це означає автоматичне подорожчання всіх товарів, що ввозяться в Україну, на 20 % і більше. При цьому, імпортери і роздрібні продавці шойно перебудувалися на нові податкові рейки.

Список використаної літератури:

1. Деякі питання митного оформлення окремих товарів, що ввозяться на митну територію України у період дії воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.03.2022 р. № 236 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236-2022-%D0%BF#Text>
2. Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2022 р. № 174 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/174-2022-%D0%BF#Text>
3. Імпорт та експорт України: вплив війни: Дослідження R&D центр YouControl від 21.12.2022 р. URL: https://youcontrol.com.ua/data-research/import-ta-eksport-ukrayiny/?fbclid=IwAR21_WOp_EDDW3JwLkmV8OXNJJeD4riicBy3NtZJ_gDKiOE8v7Gx3o1B-Fg
4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>
5. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо перегляду окремих пільг з оподаткування: Закон України від 21.06.2022 р. №2325-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2325-20#Text>
6. Про окремі питання щодо забезпечення здійснення імпорту: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2022 р. №153 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/153-2022-%D0%BF#Text>
7. Про приєднання України до Конвенції про процедуру спільного транзиту: Закон України від 30.08.2022 р., № 2555-IX, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2555-20#Text>

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПРАВООХОРОННА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. Сьогодні воєнний стан є особливим правовим режимом діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування та організацій в Україні у виняткових обставинах, пов'язаних тільки з обставинами зовнішнього характеру – необхідністю відбиття агресії проти України або запобігання безпосередній загрози агресії.

В Україні воєнний стан було введено із 05 год. 30 хв. 24 лютого 2022 року строком на 30 діб. Після чого продовжено з 5 години 30 хвилин 26 березня ще на 30 діб – до 25 квітня. Пізніше продовжили на 90 діб – до 25 серпня. Тепер воєнний стан за рішенням Верховної Ради України продовжено ще на 90 діб – до 18 серпня 2023. У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини й громадянина, передбачені статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України [1; 2]

Діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування в умовах введення воєнного стану зводиться до сприяння органам управління, створеним на визначеній території, в безпосередньому вирішенні завдань оборони держави. Органи внутрішніх справ у системі органів держави, що працюють у цій ситуації, займають особливе місце, зумовлене вмістом завдань у розглянутих умовах діяльності. Від ефективності їх роботи вирішальною мірою залежить безпосереднє забезпечення внутрішньої безпеки.

Саме в цих цілях і необхідно уточнити компетенцію органів внутрішніх справ, бо тільки наявність уточнених повноважень дає юридично обґрунтовані гарантії законності в реалізації функцій служб і підрозділів органів внутрішніх справ. Безсумнівно, що для успішного виконання завдань, поставлених перед органами внутрішніх справ в умовах воєнного стану, їхні обов'язки і права повинні відповідати основному принципу – нові обов'язки кореспондуються з новими правами. Надзвичайно важливою є та обставина, що розширення компетенції органів внутрішніх справ при введенні воєнного стану є в системі заходів примусу. Співробітники органів внутрішніх справ не можуть переступити меж дозволеного в методах і засобах своїй діяльності щодо забезпечення безпеки. Їх коло в цих умовах, на наш погляд, має бути розширено, бо застосування їх не завжди пов'язане з правопорушеннями, а може бути результатом оцінювання обстановки, що складається. Ускладнення компетенції органів внутрішніх справ проявляється і у внутрішньому управлінні кожним з них. Об'єктом уваги діяльності органів внутрішніх справ є внутрішні загрози військового стану України, особливо такі, як криміналізація суспільства, розвиток «тіньової економіки», різні прояви тероризму, неналежне виконання законів і низький рівень правопорядку та інші. Органи внутрішніх справ здійснюють багатофункціональну діяльність від імені держави, місце і роль якої в механізмі забезпечення режиму воєнного стану полягає в реалізації національних інтересів (забезпечення конституційних прав і свобод громадян, участь у забезпеченні соціальної стабільності суспільства, екологічної безпеки, захисті суспільства від тероризму та ін.) з протидії воєнним загрозам. Ефективність форм і методів забезпечення режиму воєнного стану багато в чому залежить від гнучкості та динамічності використання сил і засобів органів внутрішніх справ. Для того, щоб типові плани охорони громадського порядку відповідали своєму призначенню, їх розробляють під конкретні цілі (наприклад, на випадок захоплення заложників або захоплення особливо важливого об'єкта; з метою розшуку і затримання озброєних, особливо небезпечних злочинців, що можуть з'явитись на території обслуговування), суміщувати різні завдання в одному типовому плані недоцільно.

Отже, основною функцією органів внутрішніх справ щодо забезпечення режиму воєнного стану є протидія внутрішнім загрозам, чого досягають вирішенням таких завдань, як боротьба зі злочинністю, особливо з її організованими формами; протидія різним проявам тероризму; забезпечення громадської безпеки тощо.

Список використаної літератури:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. №389-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

В.В. Цаплюк, студент гр. П-7 ФНБПМВ**С.О. Самотес, студент гр. П-7 ФНБПМВ****Науковий керівник: Г.А. Шпиталенко, к.і.н., доц., доц. каф. права та правоохоронної діяльності
Державний університет «Житомирська політехніка»**

ПАТРОНАТ НАД ДІТЬМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Сьогодні, в умовах воєнного стану, чимало дітей мають ризик залишитись без батьківської підтримки. У період складних життєвих обставин у сім'ї держава стає на допомогу і продовжує вживати низку заходів, які забезпечують безпеку дітей, забезпечують право на догляд, виховання в безпечному та сприятливому сімейному середовищі. Одним із видів сімейного виховання є патронат над дитиною.

Патронат – це форма тимчасового догляду, виховання та реабілітації дитини в іншій родині – родині патронатного вихователя. Сім'я патронатного вихователя - це сім'я, в якій за згоди всіх її членів повнолітня особа, яка пройшла спеціальний курс підготовки, виконує обов'язки патронатного вихователя на професійній основі. До повномасштабної війни у патронатну сім'ю дитину влаштовували на термін від трьох до шести місяців. Вважалося, що за цей час сама дитина, її батьки чи інші законні представники мають подолати складні життєві обставини, в яких опинилися. Однак, з травня 2022 року змінили часові рамки, тож тепер дитину можуть залишити у сім'ї патронатного вихователя до закінчення дії воєнного стану. До патронатних родин можуть влаштовувати малюків, залишених у пологових будинках при народженні, доки вирішуються питання з відмовою їхньої біологічної матері. Сьогодні, в умовах воєнного стану, це можуть бути діти, переміщені з тимчасово окупованої території або району проведення бойових дій, а також неповнолітні, чий батьки чи люди, які їх замінюють, померли або вважаються зниклими безвісти.

Метою патронату є: забезпечення права кожної дитини, яка опинилася в складних життєвих обставинах, виховуватися у сприятливому та безпечному сімейному середовищі шляхом відновлення здатності батьків (осіб, які їх замінюють) опікуватися дитиною та виховувати її, а в разі неможливості – вчинення заходів щодо захисту дитини та прийняття рішень щодо її влаштування до постійної форми сімейного виховання, яка найбільше відповідає потребам дитини.

Нещодавно, уряд ухвалив розроблене Координаційним штабом з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану рішення, яке забезпечує під час воєнного стану безпеку дітей, влаштованих під патронат, та дітей, які в період воєнних дій залишились без батьківського піклування і потребують захисту та забезпечення права на догляд, виховання в безпечному та сприятливому сімейному середовищі. Зокрема, Уряд доповнив Порядок створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя правилами надання послуги патронату над дитиною під час воєнного або надзвичайного стану та у разі виникнення загрози життю чи здоров'ю дитини. Ці правила врегульовують:

- механізм переміщення дитини разом із сім'єю патронатного вихователя на безпечну територію у разі виникнення загрози її життю чи здоров'ю;
- можливість влаштування до сім'ї патронатного вихователя за згодою його дітей, які не є рідними братами та сестрами або такими, що виховувались в одній сім'ї;
- можливість продовження або припинення дії договору про патронат над дитиною з урахуванням фактичних обставин;
- механізм прийняття рішення про надання послуги патронату над дитиною та укладення договору про умови запровадження патронату за розпорядженням сільського, селищного, міського голови на підставі подання служби у справах дітей;
- розмежування функцій служб у справах дітей за місцем створення сім'ї патронатного вихователя та за місцем її переміщення на безпечній території.

Отже, влаштування в сім'ю патронатного вихователя дітей, які залишились без батьківського піклування в умовах війни, є надзвичайно важливою і актуальною формою їх організаційно-правового захисту. Патронат над дітьми в умовах війни дозволяє мінімізувати травмування дитячих душ, тимчасово забезпечити їм безпечні для життя, здоров'я та розвитку умови.

Список використаної літератури:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 10 травня 2022 р. № 581 “Про внесення змін до Порядку створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/581-2022-п#Text>
2. Патронат над дітьми в умовах воєнного стану в Україні. URL : <https://tyachiv-rda.gov.ua/news/6680-patronat-nad-ditinoyu-v-umovah-voyennogo-stanu-v-ukrayin.html>
3. Токарчук Л.М. Патронат над дітьми: Постановка проблеми. *Правова держава* 28 (2017): 91-96.

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ВІЙСЬКОВОЇ ПРОКУРАТУРИ
В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ
ПРАВОВОГО СТАТУСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Перші ознаки відокремлення органів прокуратури (зокрема військової прокуратури) України від союзних структур з'явилися ще у період існування СРСР. Важливим кроком у цьому стало прийняття Декларації про державний суверенітет України 16 липня 1990 року, відповідно до якої найвищий нагляд за додержанням законів в УРСР покладався на Генерального прокурора УРСР, підзвітного і підконтрольного лише Верховній Раді УРСР.

У 1991 році, після проголошення Україною незалежності, почався сучасний період історії української прокуратури. Україна першою серед колишніх радянських республік 5 листопада 1991 року прийняла Закон «Про прокуратуру», в якому були визначені завдання, функції та повноваження органів прокуратури [1]. Слід відзначити, що Закон у своїй першій редакції не передбачав існування військових прокуратур. Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про прокуратуру» від 26 листопада 1993 року №3662-ХІІ стаття 13 була доповнена положеннями щодо військових прокуратур в системі органів прокуратури України, відповідно до яких військові прокуратури увійшли до системи органів прокуратури України.

В Україні військові прокуратури (як штатно-структурні одиниці) функціонували у статусі спеціальних прокуратур з 1992 по 2012 рік. Але у зв'язку з прийняттям 13 квітня 2012 року Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» положення, що стосувались військових прокуратур були виключені із Закону України «Про прокуратуру» від 05.11.1991 р. Таким чином, в 2012 році військові прокуратури як інститут були скасовані за відсутності необхідності в них. Головне управління військових прокуратур в складі Генеральної прокуратури України було ліквідовано 11 липня 2012 року, а на його базі з'явилося Головне управління нагляду за додержанням законів у воєнній сфері.

Збройна агресія Російської Федерації проти України, яка триває з 2014 року, знову повернула питання діяльності військових прокуратур до порядку денного. Було запроваджено нову структуру органів прокуратури. 14.08.2014 р. було прийнято Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про прокуратуру» щодо утворення військових прокуратур», згідно якого утворювалися органи військової прокуратури. До військових прокуратур належали Головна військова прокуратура (на правах структурного підрозділу Генеральної прокуратури України), військові прокуратури регіонів (на правах обласних прокуратур), військові прокуратури гарнізонів та інші військові прокуратури, прирівняні до прокуратур міст і районів. Також було введено нову посаду – заступника Генерального прокурора України-Головного військового прокурора. Цим Законом Закон України «Про прокуратуру» від 05.11.1991 р. був доповнений статтею 46-1, згідно з якою військовими прокурорами і слідчими призначалися громадяни з числа офіцерів, які проходили військову службу або перебували у запасі і мали вищу юридичну освіту [2]. Наказом Генерального прокурора України від 29.08.2014 р. №12гн «Про особливості діяльності військових прокуратур» до юрисдикції військових прокуратур в умовах збройного конфлікту було віднесено, зокрема, порушення законів та звичаїв війни [3].

У 2019 році військові прокуратури знову було ліквідовано. 19 вересня 2019 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури». Закон передбачив ліквідацію військових прокуратур і, відповідно, посади Головного військового прокурора.

Таким чином, на даний час чинний Закон України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 р. не передбачає в системі органів прокуратури військових прокуратур [4]. Наказом Генерального прокурора від 21.12.2019 р. №99шц затверджено структуру Офісу Генерального прокурора, до складу якої увійшла Спеціалізована прокуратура у сфері нагляду за кримінальними провадженнями про військові злочини та у сфері оборонно-промислового комплексу (згодом перейменована на Спеціалізовану прокуратуру у військовій та оборонній сфері) [5].

Питання поновлення функціонування військових прокуратур вчергове актуалізувалось із повномасштабним вторгненням РФ на територію України 24 лютого 2022 року.

1 квітня 2022 року Верховна Рада України ухвалила за основу та в цілому законопроект № 7058 (про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення діяльності органів прокуратури в умовах збройної агресії проти України). Прийнятий законопроект передбачає внесення змін до Закону України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 р. шляхом доповнення його ст. 42-1, якою буде врегульовано питання призову на військову службу прокурорів, відрядження їх до органів прокуратури та призначення на відповідні посади.

Головною метою законопроекту є забезпечення виконання повноважень прокурорів, визначених Конституцією та Законами України, в умовах збройної агресії Російської Федерації, особливого періоду, воєнного стану. Завданнями законопроекту є визначення порядку укомплектування спеціалізованих прокуратур військовослужбовцями, їх відрядження до органів прокуратури, матеріально-технічного забезпечення та соціального захисту [6].

Як бачимо, мова йде лише про «відрядження військовослужбовців до органів прокуратури», а не про повноцінне відновлення військової прокуратури як окремого структурного підрозділу, який існує в багатьох країнах світу, зокрема, навіть тих, які не є учасниками збройних конфліктів (Велика Британія, Італія, Польща, Румунія, США, Канада, Португалія, Іспанія, Болгарія, Греція, Данія, Ірландія, Нідерланди, Швейцарія тощо).

Як зазначалося, наразі в системі органів прокуратури України не передбачено військових прокуратур. Баганець О. вказує про шкідливість такого підходу в державі, де йде війна, де масово вчиняються злочини проти порядку несення військової служби (військові злочини), організацію і процесуальне керівництво розслідуванням яких повинні здійснювати саме військові прокурори, котрі мають досвід у розслідуванні цих специфічних злочинів у непростих умовах, що цивільні прокурори забезпечити не зможуть [7].

Як правильно зазначає Беланюк М., у час, коли триває військове протистояння з Російською Федерацією, відбулася демілітаризація військових прокуратур і прокурорів без урахування того, що специфіка діяльності військових прокурорів, насамперед передбачала наявність спеціальних знань у сфері військового права, а також з питань тактики та бойового застосування військ, володіння спеціальними методиками виявлення та розслідування злочинів у військовій сфері. Для цього військові прокурори мали дві освіти: військову та юридичну [8, с.151-152].

За оцінками фахівців, ліквідація військових прокуратур, як і в цілому військової юстиції, є помилкою, вага якої – реальний вплив на стан військової дисципліни і військового правопорядку, на забезпечення обороноздатності України.

Враховуючи викладене, вважали б за доцільне:

1) На законодавчому рівні визначити військову прокуратуру як окремий правовий інститут в системі органів прокуратури України у військовій та оборонній сфері (зокрема, доповнити Закон України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 р. статтею 8-2 «Особливості організації і діяльності Військової прокуратури»);

2) На посаду військових прокурорів призначати осіб, які мають вищу військову та юридичну освіти;

3) В окремих вищих навчальних закладах юридичного спрямування створити відділення для підготовки військових прокурорів, де б серед інших загальних та спеціальних юридичних дисциплін, викладались такі спеціальні дисципліни як, зокрема, «Військове право» та «Особливості кримінальної відповідальності та покарання військовослужбовців» тощо.

Список використаної літератури:

1. Про прокуратуру: Закон України від 05.11.1991 р. №1789-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1789-12#Text> (дата звернення: 07.05.2023).
2. Про внесення змін до Закону України «Про прокуратуру» щодо утворення військових прокуратур: Закон України від 14.08.2014 р. №1642-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1642-18#Text> (дата звернення: 07.05.2023).
3. Про особливості діяльності військових прокуратур: наказ Генерального прокурора України від 29.08.2014 р. №12гн. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012900-14#Text> (дата звернення: 07.05.2023).
4. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. №1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18> (дата звернення: 07.05.2023).
5. Про затвердження структури Офісу Генерального прокурора: наказ Генерального прокурора від 21.12.2019 р. №99шц. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0099900-19#Text> (дата звернення: 07.05.2023).
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення діяльності органів прокуратури в умовах збройної агресії проти України: законопроект від 01.04.2022 р. №7058. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1221915> (дата звернення: 07.05.2023).
7. Баганець О. Концепція вдосконалення діяльності правоохоронних органів України; передм. М.А. Погорецький. Київ: Алерта, 2019. 258 с.
8. Беланюк М.В. Трансформація органів військової прокуратури в Україні: історико-правовий аналіз. *Інформація і право*. 2022. №1(40). С. 144-155.

ПРАВО НА ПРАЦЮ ТА ПРОБЛЕМИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ПАНУВАННЯ ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ В УКРАЇНІ 20-30-х рр. ХХ ст: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Право на працю посідає важливе місце серед конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні. Розбудова ринкової соціально-орієнтованої економіки вимагають нових підходів до організації праці та регулювання трудових правовідносин, в тому числі й реалізації права на працю. Дослідження проблем реалізації права на працю в радянському трудовому праві 20-30-их рр. ХХ ст. є особливо актуальним, оскільки саме в цей період була сформована командно-адміністративна система в економіці з її карально-репресивними методами і формами позаекономічного примусу в регулюванні трудових відносин, від залишків яких вітчизняне трудове право має позбутися як в теорії, так і на практиці. Проблема забезпечення права на працю у досліджуваній період прямо або дотично присвятили свої праці такі вітчизняні вчені, як Венедиктов В.С., Вишновецька С.В., Дмитренко Ю.П., Єрьоменко В.В., Жернаков В.О., Занфірова Т.А., Конопельцева О.О., Лаврів О.Я., Прилипко С.М., Прокопенко В.І., Смирнов О.В., Хромей В.В. та інші.

Проблеми реалізації права на працю мають глибинний характер, оскільки охоплюють декілька аспектів, а саме: право вибору роду занять і професії, тобто стосується періоду пошуку роботи; вільне волевиявлення при укладенні трудового договору; працівник вільний від виконання роботи, не обумовленої при прийнятті на роботу, а також вільний при припиненні строкового трудового договору. Частина 3 ст. 43 Конституції України встановлює, що використання примусової праці забороняється. Заборона примусової праці означає неможливість примушування до виконання будь-якої роботи під загрозою виконання покарання. Як зазначає Занфірова Т.А., про істинну свободу праці можна говорити лише стосовно вільного суспільства. Важливо підкреслити й те, що право вільно розпоряджатися своїми здібностями до праці означає і право взагалі не займатися трудовою діяльністю. Незайнятість особи не повинна розглядатись як підстава для притягнення її до відповідальності. Тут доречно зауважити, що свобода праці і, право на працю в умовах ринку повинні розглядатись як об'єктивно необхідні категорії.

Дослідження еволюції права на працю та проблем його реалізації у 20-30-их рр. ХХ ст. має важливе значення, оскільки в цей час право на працю було фактично замінено обов'язком працювати. При цьому за злісне ухилення від праці винну особу могли притягти до юридичної відповідальності. Особи, на яких поширювалась трудова повинність, в разі її невиконання могли залучатися до праці примусовому порядку. Так, у Конституції Радянської України 1919 р., зокрема ст. 28, проголошувалося наступне: «УСРР визнає працю обов'язком усіх трудящих республіки і проголошує гасло «Хто не працює, той не їсть». А хто відмовлявся працювати, той фактично не мав права на засоби до існування [11]. Перехід до НЕПу вніс у трудове право суттєві зміни, які можна звести до трьох головних положень: скасування трудової повинності; зміни у регламентації нормування праці; відродження договірних засад. У 1922 р. в рамках першої кодифікації радянського права був прийнятий перший Кодекс законів про працю УСРР, в якому одним з основних принципів трудових відносин проголошувалася добровільність угод. Окремий, третій, розділ Кодексу мав назву «Про порядок залучення до трудової повинності громадян УСРР», згідно з яким у виняткових випадках (боротьба зі стихійним лихом, браком робочої сили для виконання важливих державних завдань) всі громадяни УСРР можуть залучатися до праці в порядку трудової повинності. Проте, вже Конституція УСРР 1929 року визначала, що Українська Соціалістична Радянська Республіка визнає працю обов'язком для всіх громадян республіки. З кінця 20-х рр. розпочався наступний період розвитку трудового законодавства України (період панування тоталітарного режиму (1929–1940 рр.). Характерною рисою в 30-ті рр. стає пріоритет загальносоюзного законодавства над республіканським. Регулювання відбувається шляхом поширення прямої дії союзних нормативних актів, а з іншого боку – шляхом копіювання республіканським законодавством змісту загальносоюзних законодавчих актів або їх суті. Характерною ознакою трудового законодавства цього періоду була суворість заходів, спрямованих на зміцнення трудової дисципліни робітників і службовців. Важливим «стимулюючим» засобом до сумлінної праці робітників залишалася система карально-репресивних методів, зміст і характер яких постійно «удосконалювались» і розширювались від форм позаекономічного примусу шляхом адміністративного тиску до заходів репресивного характеру. Посилення адміністративного тиску виявлялося у моральному осуді всіх тих, хто ухилявся від ударної праці, висловлював незгоду зі способами реалізації проголошеного курсу. Заходи громадського впливу (показові суди, стінгазети, «чорні дошки») доповнювалися грошовими стягненнями. Ці нові тенденції втілювалися в життя через звуження правового поля захисту прав працюючих та шляхом розширення повноважень адміністрації підприємств. Все це перетворювало робітників на слухняних виконавців владних повноважень. Таким чином, право на працю

як таке перетворювалося на обов'язок працювати «по-ударному» та відповідно вимог адміністрації підприємства.

Серйозною перешкодою для робітника змінити місце праці стало запровадження наприкінці 1932 р. паспортної системи, завдяки якій влада впорядковувала й розподіляла міграційні потоки й остаточно ліквідувала свободу вибору місця проживання. Для партійно-радянського керівництва паспортна система стала радикальним засобом боротьби з так званими «літунами», тобто можливістю змінювати місце праці. Проте, незважаючи на це, напередодні війни виробничий сектор планового господарства почало лихоманити: падала продуктивність праці, зростала плінність кадрів тощо. Масові прогули, відмова працювати, повальне «відхідництво» (по суті, втеча селян із колгоспів) стали загальним явищем. Економічне безсилля влади перед кризою зумовлювало заходи, метою яких було повернути людей із магазинних черг на виробництво, змусити їх працювати, придушивши незадоволення. Не маючи відповідного економічного «пряника», уряд застосував правовий «батиґ».

У прийнятій Конституції УСРР 1937 р. проголошувалось: «Праця в СРСР є обов'язком і справою честі кожного, здатного до праці громадянина, за принципом «Хто не працює, той не їсть», проголошувався принцип соціалізму: «Від кожного – за його здібностями, кожному – за його працею». Поряд з обов'язком працювати зазначалося, що громадяни мають право на працю, тобто право на одержання гарантованої роботи з оплатою їхньої праці відповідно до її обсягу та якості. Право на працю забезпечується соціалістичною організацією народного господарства, неухильним зростанням продуктивних сил радянського суспільства, усуненням можливості господарських криз та ліквідацією безробіття. Утім, попри всю демократичність і прогресивність ці конституційні положення так і залишилися декларативними. Фактично 1936–1938 рр. стали кульмінацією неадекватності політики держави: формальне закріплення в законодавстві широких конституційних прав і свобод громадян та гарантій їх забезпечення, а також постійні порушення цих норм (закріплення працівників за підприємствами, заборона виїзду на заробітки).

Грубі порушення та ігнорування трудовими правами громадян, особливо права на вільну працю, спостерігалися в цей час і щодо селянства. Як відомо, українське селянство було головним об'єктом політичних маніпуляцій і соціально-економічних експериментів із боку сталінського тоталітарного режиму. Внаслідок колективізації сільського господарства учорашні селяни-одноосібники перетворилися на колгоспників. У контексті нашого дослідження цікавим є той факт, що найм робочої сили здійснювався через укладання договору не з безпосередньо селянами, а між представниками підприємств та правліннями колгоспів. Паспортизація населення, запроваджена в 1932 р., стала ще одним дискримінаційним заходом щодо селян. За незначними винятками (мешканці сіл так званої «режимної зони», якою визнавалася 50-кілометрова територія навколо великих міст) вони фактично були ізольованими. Таким чином, колективізація на селі зруйнувала економічні підвалини самостійних селянських господарств і започаткувала організаційно-господарські основи напівкріпосного соціального статусу колгоспника, позбавленого права вільного пересування та свободи праці. Колгоспи стали справжніми резерваціями для селян, а без- паспортний селянин – заручником та жертвою сталінської модернізації сільського господарства.

Отже, право на працю належить до природного, невід'ємного права людини. Дослідження проблем його реалізації в 20-30-их рр. ХХ ст. є особливо актуальним, оскільки становлення радянського трудового права в досліджуваній період відбувалося в умовах становлення й панування тоталітарного режиму та командно-адміністративної системи в економіці. Утвердження ринкової економіки, відмова від командно-адміністративних методів і засобів здійснення державної політики вимагають нових підходів до організації праці та регулювання трудових правовідносин. Ігнорування ж історико-правового контексту права на працю не лише унеможливорює розуміння сукупної цінності цієї інституції, але й зумовлює проблеми у формуванні поняття даного явища та його реалізації.

Список використаної літератури:

1. Занфірова Т.А. Основні ознаки принципу свободи праці за трудовим правом України. *Публічне право*. № 2(26). 2017. С. 187–191.
2. Конопельцева О.О. Заборона примусової праці як принцип трудового права. *Право та інновації*. № 2(18). 2017. С. 98–104.
3. Лаврів О.Я. Принцип свободи праці в трудовому законодавстві України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 1. Т. 1. 2017. С. 55–61.
4. Хромей В. Свобода праці як важлива гарантія конституційного права на працю. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2016. № 1(17). URL : www.uzhnu.edu.ua ' infocentre ' get.

**ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПРАВООХОРОННА
ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ**

Відповідно до чинного Законодавства України, воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводить в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. Після запровадження правового режиму воєнного стану на території нашої держави та від початку повномасштабного вторгнення в Україну усі теоретичні надбання щодо особливостей діяльності Національної поліції під час введення воєнного стану зазнали додаткових змін шляхом доповнення та зміни законодавчих положень, які визначають засади діяльності Національної поліції та проходження служби поліцейськими. Різноманітні аспекти адміністративної діяльності Національної поліції України досліджували велика кількість сучасних вчених, серед яких можна назвати Бандурка О.М., Безпалова О.І., Бесчасний В.М., Бугайчук К.Л., Галай А.О., Галай В.О., Гаркуша В.В., Голобородько Д.В., Голосніченко І.П., Пасинчука К.М., Медвідь М.М., Молотай В.А., Ярмак Х.П. та інших провідних вчених становлять основу дослідження адміністративної діяльності поліцейських в умовах воєнного стану. Водночас умови, в яких доводиться працювати поліцейським у 2022-2023 роках є новими, а відповідно і вимагають додаткового вивчення та наукового обґрунтування.

Особливості організації діяльності Національної поліції в умовах воєнного стану визначено чинним законодавством, насамперед законами України «Про правовий режим воєнного стану», «Про Національну поліцію» і залежать безпосередньо від завдань, які покладені на поліцію. Законом України «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України», з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії режиму воєнного стану», внесено доповнення до ст. 23 (поліцію наділено новими повноваженнями) [1; 2]. Правовими засадами діяльності Національної поліції, як суб'єкта забезпечення правового режиму воєнного стану, є система нормативно-правових актів (законодавче поле), які визначають юридичні підстави, порядок, межі діяльності Національної поліції, а також особливості її взаємодії з іншими органами державної влади та місцевого самоврядування. Для того щоб органи Національної поліції могли ефективно забезпечувати публічний порядок та безпеку в умовах воєнного стану, необхідно, щоб ця діяльність була належно організована. Для цього, з урахуванням оперативної обстановки, соціальних, політичних та економічних умов, що виникли, необхідно вжити заходів щодо розстановки особового складу поліцейських, забезпечення їх необхідними матеріально-технічними ресурсами, відпрацювати алгоритм дій поліцейських у надзвичайних ситуаціях. До основних завдань діяльності Національної поліції в зазначених умовах можна віднести такі: попередження, припинення та ліквідація групових порушень громадського порядку та масових заворушень; розшук та затримання озброєних та особливо небезпечних злочинців; забезпечення посиленої охорони особливо важливих та інших об'єктів; забезпечення публічного порядку та безпеки під час значних виробничих аварій, катастроф, токсичних та радіаційних заражень місцевості; забезпечення публічного порядку та безпеки; участь у рятуванні людей та надання їм допомоги; забезпечення охорони майна, яке залишилося без догляду. Успішне виконання цих завдань вимагає того, щоб відповідна діяльність органів Національної поліції ґрунтувалася на єдиних принципах: законність, оперативність, єдиноначальність управління силами і засобами, превентивність, встановлення пріоритетності завдань, а саме рятування людей та збереження матеріальних цінностей, комплексне використання сил та засобів Національної поліції та інших міністерств та відомств. До дій по стабілізації оперативної обстановки залучаються сили Служби безпеки, Збройних Сил України тощо.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що регламентація основних питань запровадження та дії правового режиму воєнного стану в Україні проведена доволі детально. Однак питання, пов'язані з організацією діяльності Національної поліції та виконання нею службових завдань в умовах дії правового режиму воєнного стану потребують розвитку, конкретизації та систематизації.

Список використаної літератури:

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 015 р. №580- VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. №389-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>